

SOCIALE WEDEROPBOUW

**Het werk van
waarheids-
commissies
sinds meer
dan 25 jaar.**

deel 2

Kristel Allewijn

IPIS-Brochure 118

INHOUD

Deel 1

INLEIDING	5
Kenmerken van een waarheidscommissie:	6
Belangrijkste doeleinden	8
Minimale voorwaarden	8
Risico's	10
WAARHEIDSCOMMISSIES SINDE 1971	13
Bangladesh	13
Oeganda	14
Bolivië	15
Israël	17
Argentinië	18
Guinea	20
Uruguay	21
Zimbabwe	23
Oeganda	24
Filippijnen	26
Togo	27
Chili	30
Zuid-Afrika	32
Zuid-Afrika	34
Tsjaad	35
Sri Lanka	38
Zuid-Afrika	39
Duitsland	41
Duitsland	43
Albanië	44
El Salvador	45

El Salvador	47
Zuidelijk Afrika	51
Brazilië	52
Mexico	53

Deel 2

Nicaragua	5
Niger	7
Ethiopië	9
Soedan	12
Thailand	14
El Salvador	16
Ghana	18
Burundi	20
Honduras	26
Honduras	28
Rwanda	31
Malawi	35
Sri Lanka	36
Haiti	38
Zuid-Afrika	41
Guatemala	43
BESLUIT	45
BIBLIOGRAFIE	47

Nicaragua

Situatie: Sinds het einde van de oorlog in 1990 is in Nicaragua een gespannen klimaat blijven hangen. De democratie heeft er een wankele basis. De samenleving is nog steeds sterk gepolariseerd en zowel voormalige Sandinistische militairen als de ex-contra's hebben zich herbewapend - er wordt gesproken van *recompa's* respectievelijk *re-contra's* - en zijn verantwoordelijk voor de voortdurende en politiek geladen geweldplegingen. Niet alleen de regering kampt met onmacht ook het gerechtelijk apparaat faalt. Op het vlak van de mensenrechten domineert straffeloosheid. Om de situatie te deblokkeren en de tegenstanders tot samenwerking te krijgen is in oktober 1992 een driepartijencommissie opgericht.

Naam: Driepartijencommissie (1992)

Samenstelling: De leden van de commissie vertegenwoordigen 3 partijen: (1) de regering, meer bepaald de ministeries van Binnenlandse en van Buitenlandse Zaken, (2) de Verificatiecommissie geleid door Kardinaal Miguel Obando y Bravo, (3) de Internationale Commissie van Steun en Controle van de Organisatie van Amerikaanse Staten. Deze commissie houdt sinds 1990 toezicht op de demobilisatie van de contra-soldaten.

Voorwerp: De commissie is belast met de herziening van de behandeling van gevallen van geweldpleging op én door gewezen contra-rebellen. Uiteindelijk beslist de commissie om slechts 100 gevallen van politiek geweld onder de loep te nemen. Hiervan heeft de helft te maken met omgekomen voormalige contra's en de helft met slachtoffers die men vermoedelijk bij de Sandinisten kon rekenen.

Verloop: Met de selectie van te onderzoeken gevallen hoopt de commissie consensus te bewerkstelligen met betrekking tot de vaststelling van de verantwoordelijken en de beoordeling van de manier waarop het gerechtelijk apparaat, de politie en de militairen het onderzoek en de bestraffing van de verantwoordelijken hebben aangepakt. De commissie maakt haar bevindingen bekend bij de President. De bevindingen worden binnen Nicaragua niet openbaar gemaakt. Gevolg is dat de bijdrage van de commissie tot de ontspanning van het klimaat minimaal blijft en de publieke opinie geen echte druk kan uitoefenen met het oog op hervorming van het gerechtelijk apparaat.

De commissie kampt met heel wat obstakels bij de uitvoering van haar opdracht. De overheid komt de gedane aanbevelingen nauwelijks na. Schuldigen blijven ongestraft of kunnen het land ontvluchten. De consensus blijkt nog maar moeilijk haalbaar wanneer de gevallen een sterke politieke geladenheid hebben. Bovendien blijken de vertegenwoordigers van de overheid dikwijls in de onmogelijkheid aan de bijeenkomsten van de commissie deel te nemen.

De belangrijkste hinderpaal voor de commissie is nochtans een amnestie afgekondigd voor alle politieke misdrijven en daarmee samenhangende misdrijven van gemeen recht gepleegd tot 28 augustus 1993. Dit is de derde amnestiewet op rij en is tegelijkertijd als bedreiging en als lokmiddel bedoeld tot inlevering van de wapens door de herbewappende groeperingen.

Alhoewel de wet de misdrijven tegen de mensheid en de schendingen van het internationaal humanitair recht van amnestie uitsluit, noch de functies en de doelstellingen van de Driepartijencommissie wil wijzigen, wordt een grote bevoegdheid gelaten aan de individuele rechter om te zien of de amnestiewet al dan niet van toepassing is. Men had bv. de gevallen behandeld door de Driepartijencommissie expliciet van amnestie kunnen uitsluiten, maar dit heeft de wetgever niet gedaan.

Resultaat: In 1993 brengt de commissie drie rapporten uit. Zij bevatten bevindingen over dodelijke aanslagen op contra's (eerste en tweede rapport) en op Sandinisten (derde rapport). In de eerste twee rapporten stelt de commissie vast dat de aanslagen niet meteen tot de directe verantwoordelijkheid van de staat leiden. Ze schetsen integendeel een complexer beeld van de veiligheidssituatie waarin de voormalige rebellen zich bevinden. Bovendien laten de politionele en gerechtelijke behandelingen van de meerderheid van de onderzochte zaken te wensen over.

Wat de gevallen met Sandinistische slachtoffers betreft, meent de commissie dat deze zaken zeker niet op een ernstiger manier zijn behandeld als die waarbij contra's omkwamen. Vermoedelijk heeft de commissie aanbevelingen opgesteld om het statuut van de krijgsauditeur te hervormen. De krijgsauditeur is belast met het onderzoek en de sanctionering van wandaden gesteld door leger en politie. Alhoewel de overheid beloofd had gevolg te zullen geven aan de aanbevelingen van de Driepartijencommissie, zijn slechts enkele zaken heropend waarvan slechts één in 1993 tot een veroordeling leidde.

Niger

Situatie: Op het einde van 1990 kondigt President Seibou het einde van het eenpartijsysteem in Niger aan. Er komt een Nationale Conferentie die de politieke veranderingen moet voorbereiden en begeleiden. De Nationale Conferentie richt hiervoor verschillende instanties op zoals een commissie om de politieke misdrijven en schendingen van de mensenrechten in het verleden te onderzoeken en een hooggerechtshof om voormalige regeringsleden en veiligheidsfunctionarissen te berechten.

Naam: Mensenrechtencommissie van de Nationale Conferentie (1991-1993)

Ingericht door: de Nationale Conferentie

Samenstelling: Voorzitter is Maman Abou tot wanneer hij in september 1993 het land uitvlucht. Ook hij als Toareg, krijgt de schrik te pakken wanneer tal van volksgenoten worden gearresteerd. De arrestaties zouden als represaillemaatregel dienen voor de acties van de Toareg-rebellen. Maman Abou gaat voor 8 maanden in ballingschap.

Voorwerp: De commissie is gemachtigd om haar eigen onderzoek in te stellen zelfs naar zaken die reeds door een rechter zijn behandeld. Zij maakt een samenvatting van haar conclusies bekend, maar houdt de aanbevelingen geheim. Het rapport wordt overgedragen aan de Hoge Raad van de Republiek, d.i. de wetgevende instantie tijdens de overgangperiode, die dan beslist of een officier van justitie de zaak verder moet onderzoeken en eventueel een vervolging instellen.

Verloop: De commissie vat de onderzoeken aan tijdens de

Nationale Conferentie en zet die daarna nog even voort. In 1991 verricht zij een eerste onderzoek naar de dood van 3 studentenbetogers in 1990. De President verschijnt voor de Nationale Conferentie en aanvaardt de verantwoordelijkheid voor de dood van de studenten. Hij ontkent echter dat hij de veiligheidstroepen had opgedragen met scherp te schieten op de studenten.

Een tweede onderzoek in datzelfde jaar handelt over het op grote schaal arresteren, martelen en doden van Toearegs tussen maart en mei 1990. Ook hiervoor verschijnt de President voor de Nationale Conferentie en ontkent hij opdracht te hebben gegeven de Toearegs te doden. Ook andere functionarissen komen voor de Nationale Conferentie. Nog vóór het einde van de Nationale Conferentie maakt de commissie haar conclusies en aanbevelingen over. De aanbeveling met betrekking tot het aftreden van President Seibou wordt niet gevolgd. Slechts één legerofficier wordt gearresteerd. Hij bekende Toearegs te hebben gedood tijdens hun hechtenis.

In 1992 draagt de commissie de zaak met betrekking tot de voormalige veiligheidsadviseur van het staatshoofd, Amadou Oumarou, over aan de Hoge Raad van de Republiek die uiteindelijk de zaak afwijst. Eerder waren straffen uitgesproken in een eerste zaak voor het Hooggerechtshof de dag na de uitspraak kwijtgescholden door de Eerste Minister omwille van de nationale eenheid.

De commissie rondt haar werk af in 1993 alhoewel haar opdracht niet voltooid is. Uiteindelijk zijn maar vijf gevallen onderzocht die bovendien verband hielden met corruptie. In datzelfde jaar behandelt het Hooggerechtshof geen enkele zaak.

Resultaat: Het rapport wordt voorgelegd aan de Eerste Minister zoals de nieuwe grondwet dit voorschrijft. Er volgen geen nieuwe processen. Daar de aanbevelingen geheim zijn, is het moeilijk na te gaan of er al dan niet politieke redenen een rol spelen. Het werk van de commissie heeft nauwelijks iets veranderd aan de straffeloosheid van wandaden uit het verleden.

De Toearegs laten hun ongenoegen merken tijdens betogingen tegen de resultaten van het onderzoek van de commissie naar de systematische mensenrechtenschendingen ten aanzien van Toearegs in 1990. Bovendien hebben kordate aanbevelingen geen overeenkomstige opvolging gekregen door de Hoge Raad van de Republiek, noch door het Hooggerechtshof. Het

parlement vindt verlenging van het mandaat van de commissie onnodig nu de gewone rechtbanken de taak kunnen overnemen.

Ethiopië

Situatie: 1991 kondigt zich aan als een keerpunt in de Ethiopische geschiedenis. Een grootscheeps militair offensief van het Ethiopische Revolutionaire Democratische Volksfront confronteert het Mengistu-regime dat bovendien de regelrechte overwinningen van het Volksbevrijdingsfront voor Eritrea ondergaat. In mei vlucht Mengistu het land uit en korte tijd later neemt het Ethiopische Revolutionaire Democratische Volksfront het politieke roer over. Mengistu nam in 1974 na een bloedige staatsgreep de macht en vestigde er een marxistische dictatuur. In 1991 wordt de voormalige leider van het Ethiopische Revolutionaire Democratische Volksfront interim-President van Ethiopië en belooft de burgeroorlog te beëindigen, de democratie te herstellen en de honger te bestrijden.

Het overgangsregime komt nauwelijks toe aan het inlossen van de verwachtingen. Dit geldt o.m. voor de behandeling van de wandaden van meer dan duizend overheidsfunctionarissen, politici, leden van de Ethiopische Arbeiderspartij en van de veiligheidstroepen van het *Derg*-regime - d.i. het regime van de Voorlopig Militaire Administratieve Raad die in 1974 de macht greep. Zij zitten sinds 1991 in hechtenis zonder dat er klachten tegen hen zijn geformuleerd. Zij worden in het openbaar beschuldigd van schendingen van de mensenrechten, oorlogsmisdaden en misbruik van macht. In augustus 1992 wordt een speciaal bureau van de openbare aanklager ingesteld om de vervolgingen te organiseren.

Naam: Bijzonder Dienst van de Aanklager (*Special Prosecutor's Office*) (1992-?)

Ingericht door: de President

Samenstelling: De vice-minister van Justitie wordt aangesteld als Bijzondere Aanklager. Het personeelskader bestaat uit zo'n 30 medewerkers.

Voorwerp: De opdracht van de dienst is van tweeërlei aard: ten eerste is hij belast met het opstellen van een historisch document van de misbruiken van het Mengistu-regime: dit omvat o.m. het inbrengen van archieven in een databestand. Ten tweede daagt de aanklager de strafrechtelijk verantwoordelijken voor mensenrechtenschendingen en/of corruptie voor het gerecht. De onderzochte periode loopt van 1974 tot 1991, met bijzondere aandacht voor de wandaden gesteld tijdens de 'Rode Terreur'-campagne gericht tegen oppositiegroepen einde jaren '70. De schuldigen riskeren de doodstraf. De dienst moet rekenschap geven aan de Eerste Minister.

Verloop: De dienst wordt ingericht nadat bij de 2.000 functionarissen van het voormalig militair regime waren aangehouden en meer specifiek om de massale aanhoudingen op terugwerkende manier een wettelijke grondslag te geven. Ook daarna gaan de arrestaties door. Worden ook aangehouden o.m. voormalig Olympisch atleet Mammo Wolde, ex-rector Alemayehu Tefarra, Aberra Yemane-Ab die in 1993 uit ballingschap was teruggekeerd om een vredesconferentie bij te wonen, voormalig lid van de overgangsregering en behorend tot de politieke oppositie Mekonnen Dori.

In januari 1993 worden aanklagers aangesteld en de Bijzonder Dienst van de Aanklager doet een oproep voor internationale hulp om zijn taak te kunnen vervullen. De internationale ondersteuning gebeurt op het vlak van technische assistentie voor geïnformatiseerd beheer van militaire en veiligheidsgegevens, en ander documentatiemateriaal, gelden voor raadgevers op het vlak van internationaal humanitair recht en expertise bij de opgraving van massagraven en de onderzoeken van buitengerechtelijke executies.

Het merendeel van de overheidsfunctionarissen wordt jaren aangehouden zonder formele inbeschuldigingstelling. De bijzondere openbare aanklager wijt de vertraging in het aanbrengen van de klachten en het starten van een gerechtelijke procedure aan de moeilijkheden om bewijzen te verzamelen. Nieuwe reglementering schaft het recht op *habeas corpus* - d.i. regeling om onwettige gevangenhouding te voorkomen - nu ook officieel af en maakt aanhouding zonder aanklacht voor onbepaalde tijd mogelijk.

Het nieuwe Ethiopische regime is van oordeel dat alleen openbare processen een einde kunnen brengen aan het klimaat van officiële straffeloosheid die de wandaden mogelijk maakte. De processen zijn toegankelijk voor het publiek en worden uitgezonden op de Ethiopisch televisie. Zij spelen zich

echter af tegen een achtergrond van voortdurende mensenrechtenschendingen, maatschappelijke spanningen en hervormingen onder het nieuw regime.

In oktober 1994 formuleert de openbare aanklager klachten ten aanzien van 66 topfunctionarissen van het voormalige regime, dat oorspronkelijk uit 120 leden bestond. Voor een aantal (22) onder hen verloopt het proces zonder hun aanwezigheid - d.i. *in absentia*. Dit geldt o.m. voor voormalig President Mengistu van wie Zimbabwe de uitlevering weigert. Een uitleveringsverdrag met Djibouti in 1994 moet het mogelijk maken functionarissen van het *Derg*-regime die daar verbleven, voor de Ethiopische rechter te brengen. Sommigen worden onder dwang gerepatriëerd. Er lopen ook uitleveringsverzoeken bij de Amerikaanse autoriteiten, bij regeringen van andere Afrikaanse (Kenia) en Europese landen. Het eerste *Derg*-proces start midden december en wordt meteen verdaagd om de advocaten van de beklaagden in de gelegenheid te stellen hun zaak voor te bereiden.

De aanklachten houden verband met 269 handelingen van volkerenmoord en misdrijven tegen de mensheid, waaronder 1.823 moorden, 99 gevallen van marteling en 194 verdwijningen. De processen zouden in drie fasen verlopen: ten eerste de behandeling van de zaken van beleidsvoerders, vervolgens die van bevelhebbers en ten slotte die van personen die de wandaden feitelijk hebben uitgevoerd. In 1995 zien de advocaten van de verdachten zich geconfronteerd met beperkende maatregelen (bv. inzage van gevangenisverantwoordelijken in de documenten). Het aantal beschuldigen neemt toe tot 106 personen.

In 1996 komt er nog steeds geen versnelling in de rechtsgang. Er zijn nu 73 hoge ambtenaren beschuldigd van volkerenmoord en oorlogsmisdaden. Voor 26 onder hen wordt het proces *in absentia* gevoerd. Diegenen die (nog) niet in beschuldiging gesteld zijn, hebben geen inzage in hun dossier. Noch wordt er informatie vrijgegeven over het documentatiemateriaal dat men uit de *Derg*-periode heeft gerecupereerd en dat als basis dient voor de vervolgingen. De Eerste Minister geeft toe dat de opgelopen vertraging onaanvaardbaar is. De bijzondere aanklager toont aan dat de *Derg* verantwoordelijk is voor buitengerechtelijke executies en ook de dood van keizer Haile Selassie in 1975, van diens voormalige ministers en van leden van de Ethiopische Revolutionaire Volkspartij op haar geweten heeft.

Het proces van 72 topambtenaren duurt voort in 1997. In februari van dat jaar kondigt de bijzondere aanklager aan dat zijn dienst klachten heeft ten laste gelegd van 5.198 personen. 2.246 verdachten zitten reeds 5 jaar vast, de overige 2.952 zijn *in absentia* in beschuldiging gesteld. In maart starten drie nieuwe processen voor het Federaal Hooggerechtshof van Addis Abeba, maar ook deze lopen al spoedig eenzelfde achterstand op als het Derg-proces begonnen in 1994. De andere verdachten die moeten verschijnen voor regionale rechtscolleges blijven het begin van hun processen afwachten. De voorziening van een ombudsman en van een mensenrechtencommissie zijn initiatieven om de normalisering van het respect voor de mensenrechten, van de werking van het gerechtelijk apparaat en de controle op de veiligheidsdiensten te versnellen.

Resultaat: Een groot aantal verdachten blijft aangehouden zonder inbeschuldigingstelling. Tal van mensenrechtenorganisaties, ook de VN-Werkgroep inzake Willekeurige Detenties, bekritisieren de overgangsregering voor de lange hechtenis van de voormalige functionarissen.

Soedan

Situatie: Het deels christelijke, deels animistische zuiden van Soedan vecht sinds 1955 een gruwelijke oorlog uit met het islamitische noorden. Ook al was de strijd niet altijd even hevig, in 1992 wakkert een offensief van de regeringstroepen uit Khartoem de wreedheden aan. De aan de Witte Nijl gelegen stad Juba is vanouds een oord van verzet van de Zuid-Soedanese Volksbevrijdingsfront (*SPLA*). De *SPLA* houdt de stad jarenlang omsingeld.

In juni en juli 1992 voert het *SPLA* het beleg op en bezetten korte tijd kazernes. De regeringstroepen grijpen in en nemen honderden burgers, soldaten, politieagenten en paramilitaire agenten gevangen omwille van vermeende collaboratie. Een rapport van Amnesty International meldt dat het Soedanese leger in juni, juli en augustus 1992 ten minste 300 inwoners van de stad Juba heeft gedood en honderden gearresteerd.

Ook internationale functionarissen, medewerkers van de Dienst voor Internationale Ontwikkeling van de Verenigde Staten (*USAID*), de Europese Commissie en van VN-instanties komen om het leven. Het leger heeft ook verscheidene wijken ontzet om schietvrije zones te creëren. Meer dan 100.000 mensen zijn gedwongen verplaatst naar gedeelten in de stad waar de sanitaire en huisvestingsvoorzieningen slechts minimaal zijn en men totaal aangewezen is op voedselrantsoenen die via een luchtbrug worden geleverd.

De Bijzondere Verslaggever van de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens stelt vast dat de meerderheid van de slachtoffers zijn omgebracht na de gevechten tussen regeringstroepen en het bevrijdingsfront en dus kunnen worden beschouwd als represaillemaatregel voor de *SPLA*-aanvallen.

Naam: Onderzoekscommissie met betrekking tot 'Incidenten waarvan de Stad Juba Getuige was' (1992-?)

Ingericht door: het staatshoofd Generaal Omar Bashir

Samenstelling: Voorzitter is een rechter van het Hooggerechtshof.

Voorwerp: De commissie is belast met het onderzoeken van incidenten die zich in Juba hebben voorgedaan in juni en juli van 1992. Concreet betreffen de te onderzoeken wandaden buitengerechtelijke executies van honderden mensen en de verdwijning van 230 mensen tussen juni en augustus 1992.

Verloop: Op het einde van 1992 heeft de regering nog geen informatie vrijgegeven over het lot van de mensen die in Juba midden van het jaar zijn gearresteerd. De overheid deelt enkel mee dat de internationale functionarissen die om het leven kwamen, Soedanezen zijn die ervan beticht worden met de *SPLA* te collaboreren. Zij zijn dan ook voor een militaire rechtbank verschenen en ter dood veroordeeld. Bevestiging uit officiële bron ontbreekt evenwel. Vermoedelijk zijn deze functionarissen zonder eerlijk proces omgebracht. Ook de commissie blijft een publiek rapport verschuldigd.

Ook al bestaat er de grootste onzekerheid over de werking van de onderzoekscommissie, toch maakt een officiële bron in 1993 bekend dat de onderzoekscommissie geen bewijs heeft gevonden voor het onjuist handelen door de militaire rechtbanken of het leger. In februari 1994 laat de regering

weten dat de commissie vertraging oploopt doordat de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens voortdurend lijsten met namen van vermiste gevangenen aan de commissie overmaakt. De onderzoekscommissie zou haar werk maar kunnen afronden wanneer een akkoord wordt bereikt over een uiterste datum voor de indiening van dergelijke lijsten.

Ook in 1995 en 1996 komt de commissie met haar bevindingen niet naar buiten. In 1996 wordt wel bekend dat twee van de in Juba verdwenen mannen in het begin van dat jaar in een militaire gevangenis zijn terechtgesteld.

Resultaat: Er is nog (steeds) geen rapport van de in 1992 ingestelde Onderzoekscommissie met betrekking tot 'Incidenten waarvan de Stad Juba Getuige was'.

Thailand

Situatie: In februari 1991 grijpen de militairen voor de zoveelste keer naar de macht in Thailand. De militairen willen daarmee een halt toeroepen aan de groeiende corruptie. Sinds 1932 zijn er 22 militaire staatsgrepen en pogingen tot staatsgrepen gepleegd. Reeds in 1991 laten de voorstanders van de democratie van zich horen. De demonstraties krijgen echter een massaal karakter wanneer generaal Suchinda, opperbevelhebber van het leger en een van de leiders bij de coup van 1991, het jaar daarop tot premier wordt benoemd zonder verkozen te zijn.

De betogingen in Bangkok tussen 17 en 19 mei 1992, die aanvankelijk geweldloos zijn begonnen, worden met harde hand onderdrukt. Daarbij verliezen volgens officiële berichten 52 mensen het leven - o.m. bij buitengerechtelijke executies -, raken 696 mensen gewond en verdwijnen er nog eens 84 mensen. Niet-officiële bronnen spreken dan weer van een veel groter aantal mensen die verdwenen. Er werden 3.300 mensen aangehouden, waaronder vermoedelijk een groot aantal gewetensgevangenen. Ook na de betogingen worden voorstanders van democratie met de dood bedreigd.

In de schoot van de overheid ontstaan verschillende comité's om de incidenten van half mei 1992 te onderzoeken.

Naam: Onderzoekscommissies met betrekking tot de Doodslagen en de Verdwijningen tijdens de Demonstraties van mei 1992 (1992-?)

Ingericht door: het parlement en de regering. De regering stelt twee commissies in.

Samenstelling: De commissies bestaan uit vertegenwoordigers van de overheid en de particuliere sector (bv. een rector van een universiteit).

Voorwerp: De parlementaire en regeringscommissies hebben de opdracht de gebeurtenissen van 17 tot 20 mei 1992 te onderzoeken en het lot en/of de verblijfplaats vast te stellen van degenen die zijn verdwenen. De commissies zijn niet bevoegd om getuigen op te roepen en hangen grotendeels af van de informatie van bereidwillige militairen en andere betrokkenen.

Een commissie ingesteld door het ministerie van Defensie is belast met het nagaan van de rol van de militaire bevelhebbers. Een commissie ingesteld door het ministerie van Binnenlandse Zaken onderzoekt het lot van de personen die tijdens de gewelddadigheden van mei 1992 verdwenen met het oog op toekenning van schadevergoeding.

Verloop: Verschillende leden van de commissies worden met de dood bedreigd, sommigen nemen daarom ontslag. In 1992 komt aan het licht dat de militairen lichamen van de betogers hebben weggehaald om op militaire bases of elders te begraven. Een commissielid die deze onthulling wereldkundig maakt, wordt bedreigd tot op het moment dat hij zijn functie bij de commissie neerlegt.

De commissie onder het ministerie van Defensie heeft twee maanden na de demonstraties haar rapport klaar en overhandigt dit aan de regering. De commissie van Binnenlandse Zaken boekt gedurende de jaren die volgen op haar inwerkingtreding geen vooruitgang in het natrekken van het lot van de verdwenen personen. Zij krijgt er wel een opdracht bij nl. officiële verklaringen opstellen in verband met de verdwijningen opdat uitbetaling van de voorziene schadevergoeding mogelijk wordt.

Resultaat: Zowel de parlementaire als de regeringscommissies stellen in 1992 in elk geval vast dat de militaire bevelhebbers bij de incidenten van half mei '92 blijk gegeven hebben van weinig inzicht en buitensporig geweld gebruikten. De commissie van Defensie overhandigt haar rapport vrij vroeg, maar de inhoud wordt niet bekendgemaakt. Wel krijgen hoge militaire leiders en bevelhebbers die een rechtstreekse verantwoordelijkheid dragen voor het optreden van de troepen tijdens de betogingen van mei 1992 hun ontslag.

De tussenkomst van de koning in de politieke crisis leidt tot de vrijlating van 3.000 aangehouden demonstranten en de beslissing tot amnestie voor allen die betrokken zijn geweest bij de gewelddadigheden, zowel van de kant van de militairen als van de kant van de betogers. Oppositiegroepen en mensenrechtenorganisaties vrezen dat verantwoordelijken voor mensenrechtenschendingen nu ongestraft zullen blijven.

Familieleden van 36 vermisten starten nog in mei 1992 een burgerrechtelijke procedure om bijkomende schadevergoeding te krijgen van leden van de regering die tijdens de demonstraties aan de macht waren en van de militaire functionarissen die betrokken waren bij het bloedige neerslaan van de betogingen eerder die maand. Tot tweemaal toe (in 1994 en 1995) wijzen de burgerlijke rechtbanken de eisen af op basis van de amnestieregeling.

Het lot en/of de verblijfplaats van 39 vermisten wordt niet opgehelderd.

El Salvador

Situatie: Wanneer de VN-Commissie van de Waarheid in maart 1993 met haar rapport naar buiten komt, slaat een van de kritieken ten aanzien van de commissie op de onvolledigheid van het onderzoek betreffende de activiteiten van de doodseskaders (zie nr. 22). De waarheidscommissie heeft zelf een aanbeveling geformuleerd voor verder specifiek onderzoek op dit vlak.

Bovendien laaien acties die doen denken aan de handelingen van de vroegere doodseskaders in het najaar van 1993 terug op. Documenten afkomstig van de Amerikaanse inlichtingendienst duiden op de betrokkenheid van vooraanstaande, extreem-rechtse Salvadoraanse politici bij de daden van doodseskaders in het verleden (bv. Roberto d'Aubuisson). Deze oorzaken en de verhoogde druk vanuit de Verenigde Naties om gevolg te geven aan de betreffende aanbeveling van de VN-Commissie van de Waarheid hebben geleid tot de oprichting van een commissie om het bestaan van illegale gewapende groeperingen te onderzoeken.

Naam: Gezamenlijke Groep voor Onderzoek naar Politiek Gemotiveerde Illegale Gewapende Groeperingen (*Grupo Conjunto*) (1993-1994)

Ingericht door: door de regering onder auspiciën van de VN.

Samenstelling: Maken deel uit van de Gezamenlijke Groep: Diego Garcia Sayan voor de VN-Waarnemingscommissie in El Salvador *ONUSAL*, Carlos Molina Fonseca van het bureau van de Openbare Aanklager voor de Verdediging van de Mensenrechten (*PDDH*) en José Leandro Eccheverría en Juan Jeronimo Castillo, twee regeringsadvocaten.

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar politiek geweld (o.m. doodseskaders) sinds het einde van de oorlog in 1991.

Verloop: Soms is het moeilijk om de motieven van de vermeende samenhang tussen politiek geweld en georganiseerde misdaad te achterhalen. De groep slaagt erin om de politieke achtergrond van een geheel van gewelddaden aan te wijzen. Zij doet dit aan de hand van een verslag over het geweld in vier regio's van El Salvador (Guazapa, Morazan, San Miguel en Usulután) en over vier specifieke gevallen van moorden en aanslagen.

Resultaat: In 1994 publiceert de Gezamenlijke Groep haar rapport en overhandigt een vertrouwelijke bijlage met namen van vermeende daders uit zo'n 25 onderzochte gevallen van geweld aan de President. De overhandiging loopt enige vertraging op door de onophoudelijke aanslagen van doodseskaders, een toename van het geweld en op vraag van verschillende politieke en sociale groeperingen waaronder het *FMLN*.

Het rapport beschrijft de activiteiten van de doodseskaders tijdens de burgeroorlog en legt uit hoe de doodseskaders zich na de afsluiting van het vredesakkoord lanceren in de georganiseerde misdaad (autodiefstal, afpersing, drughandel, smokkel). Sommige activiteiten van dergelijke clandestiene groeperingen 'worden geleid, ondersteund en gedekt of getolereerd door leden van de militaire en politie-instanties en rechterlijke en gemeentelijke organen' zonder evenwel deel uit te maken van het officiële overheidsbeleid. Een voorbeeld is het stelselmatig uitblijven van een officieel onderzoek van de begane misdrijven.

Verder stelt het rapport vast dat sommige militaire eenheden actief blijven op het vlak van inlichtingenactiviteiten, wat een duidelijke overtreding is van de grondwet en dus door het nieuwe Orgaan van de Staatsinlichtingen onderzocht worden.

Het rapport doet aanbevelingen inzake versterking van rechtsstelsel en het vervolgen van politiek geweld. Hiervoor kan de oprichting van een speciale eenheid met betrekking tot de strijd tegen georganiseerde misdaad en politiek geïnspireerd geweld een oplossing zijn. Ook al is het rapport in grote mate een herhaling van de analyse die *ONUSAL* maakte, toch heeft het werk van de Gezamenlijke Groep een belangrijke impact op President Calderon Sol en conservatieve maatschappelijke sectoren. De vorige President, Cristiani, loochende nog het bestaan van doodseskaders.

Net zoals de reactie van de legertop op het verslag van de VN-Commissie voor de Waarheid gaat de minister van Defensie niet akkoord met rapport van de Gezamenlijke Groep dat hij onafgewerkt en verwarrend vindt. De jaren die volgen op het uitbrengen van het rapport vragen mensenrechtenorganisaties en de VN-Secretaris-Generaal naar de implementatie van de aanbevelingen. De overheid komt haar beloftes niet na en doodseskaders opereren voort. Daar waar de aanbevelingen zijn opgevolgd, bv. door de oprichting van de Eenheid voor Georganiseerde Misdaad van de Nationale Civiele Politie, moet nog veel weerstand en intimidatie overwonnen worden.

Ghana

Situatie: Ghana maakt de overgang van een autoritair eenpartij-systeem naar een grondwettelijke democratie op het einde van 1992. Jerry

Rawlings was 10 jaar als militair aan de macht en dingt daarna ook mee naar een democratische overwinning bij de verkiezingen van '92. Niet alleen dat jaar, maar ook nog in 1996 wordt hij verkozen. De grondwet van de Vierde Republiek richt een staatsbestel in met belangrijke uitvoerende bevoegdheden voor de President, een éénkamerstelsel, een onafhankelijk werkend juridisch apparaat en tal van autonome commissies zoals bv. de Commissie inzake Mensenrechten en Administratieve Rechtspraak.

Naam: Commissie inzake Mensenrechten en Administratieve Rechtspraak (1993-1994)

Ingericht door: de regering.

Voorwerp: De commissie is belast met het onderzoek van vermeende mensenrechtenschendingen in Ghana. De klachten kunnen handelingen van de overheid of van private organisaties betreffen. In het geval van bewezen mensenrechtenschendingen onderneemt zij acties. Zij bemiddelt en regelt kwesties aangebracht door individuen en doet voorstellen aan het adres van de overheid. De commissie heeft ook een rol te spelen op het vlak van het kenbaar maken en het bevorderen van de mensenrechten bij het grote publiek, traditionele leiders, de politie en de militairen.

Verloop: Aanvankelijk houden de klachten vooral verband met arbeidsomstandigheden en mistoestanden op de werkvloer. Later worden klachten inzake mensenrechtenschendingen frequenter. In 1994 meldt de commissie dat ze geen onderzoek zou doen naar de vermeende buitengerechtigde executies die begin de jaren '80 plaatsvonden. Op dat moment had Rawlings voor de tweede keer de macht gegrepen. Hij trok alle macht naar zich toe en de situatie op het vlak van de mensenrechten evolueerde naar een dieptepunt.

De vraag van onderzoek naar de executies wordt geformuleerd door een oppositiepartij (Volkspartij voor Democratie en Ontwikkeling), wat voor de commissie meteen al een reden is om de zaak niet te onderzoeken. De partij wordt niet bevoegd geacht om namens diegenen die zijn gedood, op te treden. Andere redenen voor de weigering zijn dat soortgelijke klachten een te grote werkhoeveelheid meebrengen en dat het onderzoek na zo'n lange tijd moeilijk zou zijn.

In totaal heeft de commissie in 1995 6.173 aanvragen voor onderzoek ontvangen. In datzelfde jaar sluit zij meer dan 3.700 kwesties van dat jaar en de

vorige twee jaren af.

In 1996 maakt de commissie een lang verwacht rapport openbaar inzake de leefomstandigheden in de gevangenis en de rechtsbedeling in strafzaken. De commissie stelt dat de gevangnissen onhygiënisch, overbevolkt en slecht verlucht zijn. Inzake de procedure klaagt de commissie de ongrondwettelijkheid aan van hechtenissen zonder inbeschuldigingstelling van meer dan 48 uur. In het najaar beëindigt de commissie een onderzoek naar corruptiepraktijken van hooggeplaatste regeringsfunctionarissen.

Resultaat: De bevindingen en de aanbevelingen van de commissie inzake de gevangenisomstandigheden krijgen een positieve respons in de media. De commissie slaagt erin de vrijlating te bemiddelen van verdachten die voor een maximale periode van 9 jaar zonder proces opgesloten zaten. De enige beleidsreactie van de overheid bestaat in het vrijlaten van gevangenen door amnestieverlening, het omzetten van gevangenisstraffen en het naar school sturen van delinquente jongeren.

Wat het rapport inzake corruptie betreft, moeten zelfs ministers zich verantwoorden over hun rijkdom. Het rapport dat o.m. de praktijken van drie functionarissen in het bijzonder behandelt, wordt onthaald als rechtvaardig en redelijk.

Burundi

Situatie: In oktober 1993 komt een deel van het leger in opstand tegen de regering. Zij brengen President Melchior Ndadaye, die dan kersvers verkozen is, enkele regeringsfunctionarissen, en de voorzitter en vicevoorzitter van de Nationale Vergadering om het leven. De President was de eerste democratisch verkozen President en het was ook voor het eerst dat een Hutu-kandidaat aan de macht was gekomen sinds de onafhankelijkheid van Burundi in 1962.

Op de poging tot staatsgreep volgt een gewelduitbarsting waarbij zowel

Hutu-benden onschuldige Tutsi's ombrengen en Tutsi-soldaten of Tutsi's die door hen bewapend waren, onschuldige Hutu's doden. Einde van het jaar zouden 50.000 tot 100.000 mensen op die manier gedood zijn en zouden nog eens 1.000.000 mensen op de vlucht geslagen zijn.

Naam: Onderzoekscommissies en diverse pogingen tot onderzoek met betrekking tot de doodslagen tijdens en na de poging tot staatsgreep van oktober 1993 (1993)

Ingericht door: de Burundese regering, VN-instanties en de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid (OAE).

Verloop: De onderzoekscommissies en de pogingen tot onderzoek worden zowel op internationaal als op nationaal niveau opgezet. Internationaal zijn de initiatiefnemers verscheidene instanties van de VN gaande van de Secretaris-Generaal van de VN tot de VN-Commissie voor de Rechten van de Mens. Naast de onderzoeksactiviteiten ondernemen de VN-organen ook nog andere acties met betrekking tot de mensenrechten. Het betreft bv. de voorziening van mensenrechtenwaarnemers (een onuitgevoerd gebleven beslissing van de Algemene Vergadering van de VN) en de oprichting van een VN-Centrum voor de Mensenrechten om de kennis van de mensenrechten te bevorderen en de relevante documentatie ter plaatse beschikbaar te stellen (initiatief van de Hoge Commissaris van de VN voor de Mensenrechten).

De internationale initiatieven ontstaan soms als direct antwoord op vraag van de Burundese regering, werken met de goedkeuring van deze regering en steunen soms op een belofte tot samenwerking vanwege de regering. Op nationaal niveau beslist de Burundese regering tot de inrichting van een onderzoekscommissie die echter nooit een begin maakt met haar werkzaamheden.

Nadat de VN eerst een bijzondere afgezant zendt om de situatie te evalueren, duidt de Secretaris-Generaal van de VN op 19 november 1993 een Bijzondere Vertegenwoordiger voor Burundi aan. Dit wordt Ahmedou Ould Abdallah, een voormalig minister van Buitenlandse Zaken van Mauritanië. Zijn mandaat omvat het bevorderen van de dialoog tussen de politieke partners, het herstellen van de democratische instellingen na de staatsgreep, het beginnen van een onderzoek naar de handelingen met betrekking tot de gebeurtenissen van oktober '93 en het samenwerken en assisteren van de missie van de OAE

in Burundi.

In minder dan drie maanden tijd zou de Bijzondere Vertegenwoordiger zijn opdracht grotendeels vervuld hebben, al is er geen verslag van zijn activiteiten beschikbaar.

Nadien in het midden van maart '94 zendt de Secretaris-Generaal van de VN een onderzoeksmis­sie van drie personen onder leiding van Simeon Ake, voormalig minister van Buitenlandse Zaken van Ivoorkust. De leden van de missie zijn door de Secretaris-Generaal aangesteld en de missie heeft de opdracht de staatsgreep en de slachting die erop volgde te onderzoeken. Samen met de Bijzondere Vertegenwoordiger heeft de missie de opdracht aan te geven welke andere acties in het kader van de goede diensten van de Secretaris-Generaal van de VN kunnen worden ondernomen. De VN publiceert geen gegevens over de referentietermen noch de bevoegdheden van de missie.

Het nieuwe politieke geweld, wanneer zowel de Rwandese en Burundese staatshoofden uit de lucht worden geschoten, verhindert de verdere werking van de missie. In december '94 worden de bevindingen van de missie aan de Burundese President overhandigd. Zij worden niet aan de buitenwereld kenbaar gemaakt. Een nieuwe missie wordt in het leven geroepen om de stabiliteit in Burundi te vrijwaren, uitbreiding van de gewelddaden in Rwanda in Burundi te voorkomen en nieuwe instanties op te richten.

In februari 1995 zendt de VN een tweede onderzoeksmis­sie. Zij bestaat uit 5 leden en start haar activiteiten in november '95. Een maand later meldt zij aan de Secretaris-Generaal van de VN dat zij in haar verrichtingen wordt gehinderd door onveiligheid voor de medewerkers en gebrek aan middelen. Het rapport van de commissie wordt na veel tijdsverloop toch gepubliceerd in juli '96. De VN-Veiligheidsraad had initieel niet de bedoeling het rapport openbaar te maken, maar die houding verandert wanneer Burundese politici informatie doen uitlekken om hun standpunten kracht bij te zetten. De VN-Veiligheidsraad voelt zich op dat moment verplicht haar bevindingen naar buiten te brengen om zo het geheel van het verrichte werk kenbaar te maken.

De commissie hanteert weliswaar hetzelfde bewijsmateriaal als tal van niet-goevernemente­le organisaties (zoals *Human Rights Watch*) die er waarnemingsactiviteiten verrichten, maar komt toch tot andere besluiten. Het rapport is strenger met betrekking tot Hutu-leiders dan met betrekking tot Tutsi-militai-

ren. De VN-onderzoeksmis­sie beschouwt het vermoorden van Tutsi's door de Hutu's als handelingen van volkerenmoord, te berechten door een internationaal tribunaal. De militaire slachtpartij van Hutu's is repressie ten aanzien van burgers zonder onderscheid. Dit valt onder de bevoegdheid van het interne gerechtelijke apparaat, maar de commissie geeft toe dat er in de gegeven context weinig kans is op effectieve vervolging. De commissie krijgt ook kritiek omdat ze is ingegaan op een beperkt mandaat en de kwesties van straffeloosheid niet behandelde.

In maart 1995 richtte de VN-Commissie voor de Mensenrechten de functie van Speciale VN-Rapporteur inzake Buitengerechtelijke, Standrechtelijke en Willekeurige Executies in. De VN-commissie had reeds eerder de nood aan een onderzoek van de wandaden begaan in oktober '93 in de schoot van de VN geformuleerd. Tussen maart en april '94 doet de Speciale VN-Rapporteur drie dringende meldingen aan de Burundese regering. Het betreft de slachting door soldaten van in het totaal zo'n 250 burgers begin '94. Hij vraagt ook dringend stappen te ondernemen om de gewelddaden te bestrijden en stelt het geregeld gebruik van overdadig geweld vast. Een derde kwestie betreft een groep van Rwandese vluchtelingen die gevaar lopen wanneer ze naar Zaïre worden overgevlogen.

Volgens een rapport dat de Speciale VN-rapporteur in juli 1995 uitbrengt zijn aan de kant van beide strijdende partijen 800 burgers en 100 soldaten gesneuveld per maand. Op het einde van het jaar zouden er dan meer dan 10.000 mensen gedood zijn. Zoals voor de eerdere gruwelijkheden en de moord op President Ndadaye gaan de verantwoordelijken vrijuit en blijven ze zelfs belangrijke functies uitoefenen.

In februari 1996 leidt de Speciale VN-rapporteur twee onderzoeksmis­sies en meldt dat noch de rebellen noch de Burundese strijdkrachten de beginselen van het internationaal humanitair recht hoog in het vaandel dragen. De Speciale VN-rapporteur zet zijn verkondigingen voort in duidelijke rapporten. De Burundese regering vraagt inmiddels dat een andere persoon als Speciale VN-rapporteur wordt aangesteld. De VN verwerpt deze vraag.

De Hoge Commissaris van de VN voor de Mensenrechten maakt in juli 1996 een gedetailleerd rapport bekend met documentatiemateriaal over de schendingen door de betrokken strijdende partijen. Ondanks de belemmeringen om de hoofdstad te verlaten slagen vijf waarnemers erin een degelijk

rapport samen te stellen. De Hoge Commissaris vraagt vervolgens bijkomende middelen en wil het aantal waarnemers optrekken tot 25 opdat er ook aanwezigheid op provinciaal vlak kan gegarandeerd worden. In 1997 telt het VN-Centrum voor de Mensenrechten 12 waarnemers. Zij worden echter ernstig gehinderd in het uitvoeren van hun werkzaamheden.

Ook de OAE engageert zich na de uitbarsting van het Burundese conflict en vaardigt een vertegenwoordiger af. Het betreft de Senegalese ambassadeur Papa Louis Fall. Aanvankelijk beslist de organisatie tot de inrichting van de Internationale Waarnemings- en Beschermingsmissie voor het Herstel van het Vertrouwen in Burundi (*MIPROBU*). De zending van militairen heeft o.m. tot doel Burundese ministers te beschermen. Het leger en de oppositie in Burundi verzetten zich hier tegen.

Uiteindelijk komt er een Internationale Waarnemingsmissie (*OMIBIMIOB*) die bovendien sterk in aantal leden gereduceerd wordt. 47 militairen en 10 burgers afkomstig uit diverse Afrikaanse landen zijn de leden van de missie. Zij hebben de taak de meningsverschillen tussen de verschillende maatschappelijke sectoren te overbruggen. De militairen hebben technische taken om praktische problemen voor de mogelijke installatie van een OAE-vredesmacht op te sporen.

In 1994 verschijnt geen openbaar rapport over de activiteiten van de OAE-vertegenwoordiger noch over die van de militairen. Het blijft onduidelijk of een dergelijke vredesmacht al dan niet wordt ingericht en welke de rol is van de OAE in de voorkoming van gewelddaden. De activiteiten van de OAE-missie in Burundi zullen niet veel meer worden dan verslaggeving over de begane gruwelijkheden. Bovendien speelt een voortdurend gebrek aan middelen de OAE parten om meer te doen. Toch ligt het falen van de OAE voornamelijk in het gebrekkige mandaat en de aard van de *OMB*.

In 1995 bestendigt de OAE het mandaat van de de Internationale Waarnemingsmissie en versterkt het aantal waarnemers van 57 tot 67. Een openbaar verslag van de activiteiten van de missie blijft echter uit. De missie wordt beperkt in haar bewegingsvrijheid en waarnemingsopdracht ten opzichte van de handelingen van de militairen, daar ze zich enkel mag verplaatsen in aanwezigheid van Burundese militairen. De lokaal aanwezige OAE- instanties vormen in dit jaar het doelwit van verscheidene aanslagen.

De Internationale Waarnemingsmissie krijgt financiële ondersteuning vanwege de Europese Unie. Naar aanleiding van een nieuwe staatsgreep ten aanzien van de Burundese machthebbers in juli 1996, herziet de OAE de samenstelling van de de Internationale Waarnemingsmissie, waar voortaan de militaire aanwezigheid uit geweerd wordt. De missie heeft nu enkel nog burgerlijke opdrachten en taken van technische bijstand.

Op nationaal vlak stelt de Burundese regering in december '93 een onderzoekscommissie aan. Een procureur-generaal heeft de leiding van de commissie, die belast is met de opdracht de mensenrechtenschendingen te onderzoeken die na de poging tot staatsgreep in oktober '93 zijn begaan. Einde '93 heeft de commissie nog geen werk verzet: de oppositie gaat niet akkoord met de instelling van de commissie.

Ook in 1994 komt de commissie niet tot de uitvoering van het onderzoek. Andere instanties, zoals de Procureur-Generaal van het Leger en de gewone Openbare Aanklager ondernemen ook onderzoeken. Het onderzoek door de Procureur-Generaal van het Leger leidt tot de aanhouding van 18 soldaten die van medeplichtigheid bij de moord op de voormalige President Ndadaye worden verdacht. Zij worden echter niet berecht en in 1996 vrijgelaten.

Het onderzoek van de Openbare Aanklager heeft de aanhouding van honderden mensen (vooral Hutu's) voor gevolg. Zij worden evenwel vastgehouden zonder berechting. Dit strafrechtelijk onderzoek gebeurt op provinciaal niveau en door politieteams, die de taak hebben informatie te verzamelen over de gebeurtenissen. Hutu-leiders verzetten zich tegen het geheel van officiële onderzoeken daar zij partijdig zouden zijn.

Later worden nog bijkomende commissies ingericht met betrekking tot het onderzoek van slachtpartijen zoals bv. in Gasorwe en Bujumbura (1995). Zij worden ingericht door het ministerie van Justitie en hebben een gemengde samenstelling met vertegenwoordigers van diverse politiemachten en van de rechterlijke macht. De werking van de commissies verloopt niet optimaal: zij krijgen af te rekenen met tegenwind vanwege de milities. Het uitbrengen van een rapport gaat niet gepaard met bestraffing. Wel krijgt de Nationale Politie een nieuwe stafchef. In maart 1993 verklaart een militaire rechtbank dat de soldaten die zijn aangeklaagd in verband met de moord op President Ndadaye zich nergens voor moeten verantwoorden en aldus worden vrijgelaten.

Resultaat: De VN zorgt voor twee onderzoekscommissie ter plaatse. Verder dragen initiatieven van andere VN-instanties bij tot het verzamelen van informatie over de wandaden sinds de poging tot staatsgreep van oktober 1993 en het vragen naar vervolging en berechting van de verantwoordelijken. Ook in de schoot van de Organisatie voor Afrikaanse Eenheid en op nationaal vlak worden initiatieven tot onderzoek genomen. De verschillende onderzoeksinstanties kampen met diverse problemen en kunnen slechts in moeilijke omstandigheden hun werk verrichten.

De hindernissen variëren van niet-medewerking en zelfs obstructie vanwege de Burundese overheid of het Burundese leger, of nog milities die opereren in het land. Andere problemen situeren zich op het vlak van financiële en logistieke middelen, onduidelijkheid inzake het mandaat van de instantie, afwezigheid van coherentie tussen de mandaten en werkingen van de diverse internationale instanties. Zowel de onderzoekscommissies van de VN als die van de OAE staan weigerachtig ten opzichte van openbaarmaking van hun bevindingen.

Honduras

Situatie: In 1981 maakt Honduras de overstap naar een burgerregime. Zo'n 10 jaar heeft het leger het land in zijn greep gehouden. Nochtans blijft het leger nadien een actieve rol spelen in de burgerstaat. De burgerregeringen hebben het akkoord van het leger nodig om zich te vormen en aan te treden. Daarnaast vervult Honduras een cruciale functie in de oorlogen in Nicaragua en in El Salvador. De Verenigde Staten zorgen voor een sterke militaire aanwezigheid in Honduras om de strijd tegen de linkse FMLN-rebellen in El Salvador en de Sandinistische strijdkrachten in Nicaragua het hoofd te bieden. In deze context begaat het Hondurese leger tal van wandaden tegen vermeende linkse aanhangers in eigen land.

Op verschillende manieren tracht de overheid komaf te maken met de gruwelijkheden die het leger in de jaren tachtig begaat. Zij doet dat door

middel van het afkondigen van amnestiewetten (in 1982, 1987 en 1991) ten voordele van strijdkrachten en veiligheidsagenten. Wanneer er begin de jaren '90 opnieuw bewijsmateriaal boven komt inzake de gewelddaden van de strijdkrachten en de activiteiten van de veiligheidsdiensten, slaagt de overheid er echter niet in het volk nog langer te paaien en richt een ad hoc commissie op.

Deze commissie kadert in de wil van het Callejas-regime om de burgercontrole op de militairen en de veiligheidsdiensten te versterken. Zowel het Nationaal Directoraat voor Onderzoek (*DNI*) als het Bataljon 3-16, beiden inlichtingendiensten van de militairen, zouden betrokken zijn bij allerhande moorden en wandaden. Zelfs in het geval van het Bataljon 3-16 zouden de vergrijpen aanhouden ondanks de bewering dat deze dienst inmiddels ontbonden was.

Naam: Ad Hoc Commissie op Hoog Niveau (1992)

Ingericht door: de regering

Samenstelling: De commissie is samengesteld uit leden van de regering, het parlement, vertegenwoordigers van de rechterlijke macht, de media en de vier presidentskandidaten (voor de verkiezingen op het einde van '93). Voorzitter is Mgr. Oscar Andres Rodriguez Madariaga van het aartsbisdom Tegucigalpa.

Voorwerp: De Ad Hoc Commissie op Hoog Niveau heeft de opdracht maatregelen voor te stellen voor de hervorming van het *DNI*, de politie, de rechterlijke macht en het Bureau van de Procureur-Generaal.

Resultaat: De aanbevelingen van de Ad Hoc Commissie hebben betrekking op een doorlichting van het personeel van het *DNI* bij de overgang naar de nieuw op te richten inlichtingendienst, maatregelen ter voorkoming van wandaden en in voorkomend geval ter berechting ervan, de oprichting van een Openbaar Ministerie om gerechtelijke procedures te voeren en openbare functionarissen disciplinair te sanctioneren.

Het Openbaar Ministerie wordt ingericht als een onafhankelijk, autonoom, professioneel en apolitek overheidsorgaan bedoeld om de rechten van de burgers te beschermen. De instelling staat onder leiding van een burgerlijke aanklager verkozen door het Nationaal Congres. De taken van het *DNI* zouden worden toevertrouwd aan een nieuw Departement voor strafrechtelijk Onder-

zoek dat deel uitmaakt van het Openbaar Ministerie en waarvan de oprichting eind '93 in de steigers staat.

De oprichting van het Departement voor Strafrechtelijk Onderzoek loopt vertraging op door gebrek aan financiële middelen en bekwaam personeel. Het land heeft een tijdlang geen onderzoekende politie-eenheid. Een groot deel van de voormalige detectives van het DNI komen terecht bij de belangrijkste politiemacht (*FUSEP*) die onttrokken blijft van burgercontrole. De installatie van het Openbaar Ministerie kent dezelfde problemen als het Departement voor Strafrechtelijk Onderzoek. De gerechtelijke achterstand loopt verder op wanneer het Bureau van de Nationale Commissaris ter Bescherming van de Mensenrechten en ook andere mensenrechtengroeperingen zaken voor onderzoek en vervolging naar het Openbaar Ministerie doorzenden.

De commissie spreekt zich uit voor de bevoegdheid van de burgerlijke en niet langer de militaire rechtbanken inzake mensenrechtenschendingen. Het Nationaal Congres slaagt erin om de desbetreffende artikelen in de grondwet ondanks verzet uit militaire hoek ook alsdusdanig te interpreteren. Het Opperste Gerechtshof denkt er net zo over.

Honduras

Situatie: De oprichting van het Bureau van de Nationale Commissaris ter Bescherming van de Mensenrechten kadert in dezelfde context als de creatie van de Ad Hoc Commissie op Hoog Niveau. De idee van een waarheidscommissie, zoals voorgedragen door mensenrechtenorganisaties, wordt expliciet verworpen. De presidentiële opvolger van Callejas, Reina, gaat verder op de ingeslagen weg van zijn voorganger. In een vorig leven was Reina voorzitter van het Interamerikaans Hof voor de Rechten van de Mens.

Naam: Bureau van de Nationale Commissaris ter Bescherming van de Mensenrechten (1992-?)

Ingericht door: de President Callejas

Samenstelling: Nationale Commissaris is Leo Valladares Lanza.

Voorwerp: Het bureau heeft de volgende taken: (1) de eerbiediging van de mensenrechten door de staat en door particulieren bewerkstelligen; (2) onmiddellijk aandacht besteden aan en opvolgen van aanklachten inzake mensenrechtenschendingen; (3) voorstellen en uitwerken van programma's ter preventie en/of ter bevordering van mensenrechten met betrekking tot de juridische, educatieve, culturele en andere aspecten ervan; (4) het garanderen van de nakoming van geratificeerde internationale conventies en akkoorden en de goedkeuring van andere gelijkaardige instrumenten stimuleren.

Verloop: De oprichtingswet van het Bureau van de Nationale Commissaris ter Bescherming van de Mensenrechten bepaalt dat het bureau verbonden is met het bureau van de President. De commissaris krijgt een ministeriële status. Het bureau zou ook nauw moeten samenwerken met een eerder opgerichte Nationale Verzoeningscommissie in 1987. Deze commissie wordt in 1992 nieuw leven ingeblazen.

Verder is er ook een link tussen het bureau en een Ad Hoc Commissie op Hoog Niveau die in datzelfde jaar wordt ingesteld en waarnaar zaken ter onderzoek en ter vervolging worden doorgezonden.

Zoals de andere in het leven geroepen instanties voor de mensenrechten lijdt ook het Bureau van de Nationale Commissaris onder het gebrek aan financiële middelen en een gelijkgezinde ondersteuning vanwege de regering.

Resultaat: In december 1993 maakt de Nationale Commissaris zijn bevindingen bekend. Het rapport krijgt de titel: 'De feiten spreken voor zich: voorafgaand rapport van de Nationale Commissaris ter Bescherming van de Mensenrechten in Honduras over de verdwijningen'. Het rapport duidt huidige en voormalige militairen en burgerlijke ambtenaren aan voor hun betrokkenheid bij schendingen van de mensenrechten tussen 1979 en 1990. Het betreft het plannen van systematische, onrechtmatige en georganiseerde verdwijningen van 184 personen, het plegen van 300 moorden en het martelen van gevangenen. Verder wordt melding gemaakt van zo'n 26 geheime begraafplaatsen.

Er zouden zo'n 100 officieren bij de ontvoeringen betrokken zijn. Ook twee voormalige Presidenten en het toenmalige hoofd van de strijdkrachten, Generaal Luis Alonzo Discua - tevens gewezen bevelhebber van Bataljon 3-16 -,

worden bij de verantwoordelijken genoemd. Militaire adviseurs uit de Verenigde Staten en uit Argentinië waren bij de wandaden betrokken daar zij de training van menig verantwoordelijke hebben verzorgd.

De aanbevelingen betreffen het vervolgen van de verantwoordelijken voor de rechter en het in kaart brengen van de geheime begraafplaatsen waar de verdwenen personen vermoedelijk zijn begraven.

Het eerste rapport komt er vrij vroeg na de installatie van het bureau en wil daarmee de mensenrechtenkwesitie onttrekken van een getrouwtrek tussen de diverse kandidaten en politieke partijen voor de algemene verkiezingen. Met het rapport erkent de overheid voor de eerste maal haar verantwoordelijkheid inzake de verdwijningen tijdens het vorige decennium en belooft ze actie te ondernemen bij het Openbaar Ministerie. Het nieuwe Departement voor Strafrechtelijk Onderzoek krijgt de taak diegenen verantwoordelijk voor de vermelde 184 verdwijningen te vervolgen.

De bekendmaking van de bevindingen kan niet verhinderen dat veiligheidstroepen doorgaan met het plegen van mensenrechtenschendingen. Verschillende leden van de voormalige Openbare Veiligheidsdienst, waaronder een lid die wil getuigen over een moord die mensen van de Openbare Veiligheidsdienst in het verleden hebben gepleegd, worden vermoord. Mensen die meewerken met het bureau en ook de Nationale Commissaris zelf ontvangen allerhande bedreigingen, waaronder doodsb bedreigingen. Het bureau heeft alle moeite om documenten inzake de Amerikaanse betrokkenheid bij de begane wandaden van de Amerikaanse autoriteiten te ontvangen.

De ontdekking van een geheime begraafplaats met 6 lichamen komt in 1994 aan het licht en bevestigt daarmee de betrokken bevindingen in het rapport van 1993. Generaal Discua maakt bekend dat er nog meer begraafplaatsen zijn tegen de grens met Nicaragua, maar beweert dat het daar gaat om slachtoffers van de contra-oorlog.

De machtsvertoning van het leger in 1995 met tanks in de straten van de hoofdstad is een zoveelste teken van verzet tegen de volhardende overheid om straffeloosheid van de militairen niet langer toe te laten. De rechterlijke macht oordeelt dat de amnestie van 1991 niet van toepassing is op de wandaden van Bataljon 3-16. In een andere rechtszaak met betrekking tot de verdwijningen door de strijdkrachten in de jaren '80 verklaart de rechter dat de

amnestie wel van toepassing is, maar in elk geval geen gerechtelijk onderzoek van mensenrechtenschendingen verhindert.

Met het verlenen van een grondwettelijke status aan de Nationale Commissaris in 1995 wil de overheid deze functie een toezichthoudende rol verlenen in aanvulling op de onderzoeksrol van de Procureur-Generaal.

Wanneer de Hondurese overheid Discua met een post bij de VN wil bedenken, komen tal van mensenrechtenorganisaties in opstand. In juli 1996 stoot het Openbaar Ministerie in een militaire inlichtingendienst op 4.000 dossiers aangaande mensenrechtenadvocaten, regeringsfunctionarissen, rechters, politici en journalisten tussen de dossiers van linkse voorstanders waarvan een groot deel verdwenen is. De informatie gaat van plannen van gebouwen tot de namen van kinderen en betreft hoofdzakelijk gegevens uit de jaren '80 en in sommige gevallen zelfs gegevens die blijken te geven van voortgezette verzameling.

Rwanda

Situatie: Op het einde van de jaren '80, wanneer President Habyarimana er meer dan vijftien jaar alleenheerschappij op zitten heeft, wankelt zijn regime. Bovendien kan de overheid de problematiek van de vluchtelingen, vooral Rwandese emigranten, niet langer negeren. Een bijzondere commissie stelt met de hulp van het Hoog Commissariaat van de VN voor de Vluchtelingen (UNHCR) een rapport op. De terugkeer wordt in het vooruitzicht gesteld.

In het najaar van '90 valt het Rwandees Patriotisch Front vanuit Oeganda echter het land binnen. De rebellen eisen de rechten op hun gronden op maar voeren tegelijkertijd strijd tegen de dictatuur en het nepotisme van het Habyarimana-regime. Met de steun van tal van buitenlandse staatslieden komen er vanaf '92 onderhandelingen die uiteindelijk leiden tot de Arusha-akkoorden van '92 en '93. De akkoorden moeten de overgang naar een democratisch bestuur in Rwanda begeleiden, en de integratie van rebellen en de terugkeer van (voornamelijk Tutsi-)vluchtelingen bevorderen.

Naam: Internationale Onderzoekscommissie met betrekking tot Mensenrechtenschendingen in Rwanda sinds 1 oktober 1990 (1993)

Ingericht door: In het protocol bij de Akkoorden van Arusha dat betrekking heeft op de rechtsorde komen de Rwandese regering en het Rwandese Patriotisch Front overeen ten eerste een nationale mensenrechtencommissie in het leven te roepen en ten tweede een internationale onderzoekscommissie in te richten. Rwandese NGO's verenigd in het Verbindingscomité van Verenigingen voor de Verdediging van de Mensenrechten in Rwanda, doen een oproep om voortgang te maken met de installatie van de internationale commissie. Vijf Rwandese NGO's vragen vier buitenlandse NGOs (uit Frankrijk, Burkina Faso, Verenigde Staten, Canada) een internationale commissie te vormen. De oprichting van de internationale onderzoekscommissie wordt goed onthaald door de Rwandese President.

Samenstelling: De internationale onderzoekscommissie bestaat uit vertegenwoordigers van de *Centre International des Droits de la Personne et du Développement Démocratique (CIDPDD, Canada)*, de *Union Interafricaine des Droits de l'Homme et des Peuples (UIDHP, Burkina Faso)*, *Africa Watch (Verenigde Staten)* en de *Fédération Internationale des Droits de l'Homme (FIDH, Frankrijk)*. De twee laatst genoemde organisaties coördineren de taken van de onderzoekscommissie. De commissie telt tien leden (advocaten, een rechter, stafmedewerkers van mensenrechtenorganisaties, specialist in forensisch onderzoek) die komen uit acht landen (België, Burkina Faso, Canada, Frankrijk, Nederland, Ivoorkust, Zwitserland en de Verenigde Staten). De commissie heeft zelf geen stafmedewerkers.

Voorwerp: De commissie is belast met het onderzoek van de mensenrechtenschendingen tijdens de burgeroorlog (1990-1993) vanaf het moment van de invasie van het RPF vanuit Oeganda. De te onderzoeken misdaden zijn begaan zowel langs regeringszijde als door de rebellen. Het onderzoek omvat ook schendingen die tijdens de werking van de commissie gebeuren.

Verloop: De commissieleden reizen doorheen Rwanda tijdens twee weken in januari 1993: in deze tijd ronden zij ook hun onderzoeken af. De commissie aanhoort getuigen - gaande van burgers tot hooggeplaatste functionarissen -, kijkt tal van officiële documenten in - waaronder gerechtelijke dossiers -, bestudeert lijsten van slachtoffers voorgelegd door families, reli-

gieuze instanties en mensenrechtenorganisaties. Verder legt de commissie twee massagraven bloot, waarvan één in de achtertuin van een overheidsambtenaar.

Ondanks het onthaal door de President verzetten zowel de regering als het leger zich tegen de komst van de commissie. Zij bedreigen mensen die zouden spreken of hebben gesproken met de commissieleden. De commissie zelf ondervindt beperkingen van haar bewegingsvrijheid: zo moeten de leden halt houden aan een totaal illegale grenspost opgezet door gewapende milities van de *MRND* (de partij van Habyarimana). Hun tolk wordt met de dood bedreigd omdat hij een Tutsi is. De commissie vraagt aan de Minister van Binnenlandse Zaken de bescherming van mensen die met hen samenwerkten te waarborgen. De commissie heeft slechts een zondagnamiddag gespendeerd in de door de RPF-gecontroleerde zones en beschikt daar niet over de vrijheid om met de (amper enkele duizenden) achtergebleven burgers te praten.

De commissie ontvangt tal van spontane getuigenissen. Een rapport ingediend door een mensenrechtenorganisatie die de eenheidspartij van de President (*MRND*) in der haast opgericht, wordt door de commissie echter als niet waarheidsgetrouw bevonden.

Resultaat: De commissie brengt in afwachting van haar rapport in Brussel een eerste communiqué uit op 22 januari 1993. Hierin is sprake van volkerenmoord en oorlogsmisdaden. Op 8 maart 1993 publiceert de commissie haar rapport. De meerderheid van de 2.000 slachtoffers van de slachtpartijen en andere mensenrechtenschendingen zijn Tutsi en zijn daarom alleen al slachtoffer geworden. Andere slachtoffers van mensenrechtenschendingen zijn leden van de politieke oppositiepartijen.

Hooggeplaatste overheidsfunctionarissen tot de President zelf tolereerden de activiteiten van gewapende milities. De President zou betrokken zijn bij de werking van de doodseskaders. De commissie stelt vast dat het gerechtelijk apparaat niet werkt door politieke bemoeienis veeleer dan door gebrek aan middelen en vorming. Wat de rebellen betreft, heeft de commissie de indruk dat zij systematisch de burgerbevolking verdrijven. Vermits deze vluchtelingen door de hongersnood worden bedreigd, is dit een zware schending van de mensenrechten op zich.

Na het vertrek van de commissie escaleert de toestand. Het rapport kent

een grote verspreiding in Rwanda. De President en de Eerste Minister erkennen de mensenrechtenschendingen en beloven maatregelen te nemen tegen autoriteiten die de openbare veiligheid niet konden waarborgen. Beide politieke leiders menen echter dat het rapport al te vlug over de schendingen van het RPF is gegaan en dat deze verkeerdelijk als het werk van ongeregelde bendes worden beschouwd. Zij zijn bovendien verbolgen over het feit dat de commissie voortgaat op basis van de verklaring van een enkel individu dat de President een vergadering van een doodseskader heeft voorgezeten.

De Rwandese autoriteiten zitten achter de oprichting van vier zogezegde autonome mensenrechtenorganisaties die het werk en het rapport van de internationale onderzoekscommissie aan de kaak stellen. Zij doen tal van persconferenties in Europa en de Verenigde Staten. De Rwandese regering voert een campagne om de schendingen door de rebellen bekend te maken. Het rapport van de commissie heeft het in hoofdzaak over de schendingen begaan door de overheid. Het bekendmaken van namen leidt tot het ombrengen van een aantal aangeduide individuen door de rebellen en door doodseskaders van de overheid (met de bedoeling bewijzen in de doofpot te steken).

Het rapport wordt ernstig genomen in Europa. België dreigt de burgerlijke en militaire samenwerking met het land te herzien. Op het rapport volgen nog tal van (internationale) initiatieven van waarneming van de mensenrechtenschendingen in het land. De VN-Commissie voor de Mensenrechten stelt een Bijzondere Verslaggever voor Buiten- en Standrechtelijke, en Willekeurige Executies aan. De VN-Hoge Commissaris voor de Mensenrechten zendt in 1994 uiteindelijk 52 van de 147 beloofde waarnemers naar het land. Er blijkt ook onenigheid tussen de verschillende VN-instanties omtrent gedane waarnemingen. De waarnemers ter plaatse ondervinden tal van logistieke en organisatorische moeilijkheden. De VN-Veiligheidsraad beslist tot de installatie van een expertencommissie die het pad effent voor het later opgerichte ad hoc tribunaal voor Rwanda.

De Rwandese overheid beslist in 1993 zelf ook tot de oprichting van een onderzoekscommissie inzake de slachtpartijen van januari 1993. Deze commissie toont de verantwoordelijkheid aan van vooral lagere functionarissen, waarop de Rwandese overheid enkele functionarissen vervangt. Niemand van hen is echter beschuldigd of veroordeeld voor deelname aan het geweld.

Malawi

Situatie: Dictator Hastings Kamuzu Banda is al sinds '64 aan de macht wanneer hij een referendum uitschrijft dat de politieke situatie van het land radicaal zal veranderen. De bevolking wordt immers uitgenodigd zich uit te spreken over de al dan niet invoering van een meerpartijensysteem. De overwinning van de voorstanders van dergelijke hervormingen is onovertroffen. Bij de eerste meerpartijenverkiezingen gehouden in het daaropvolgende jaar moet Banda de scepter doorgeven. De nieuwe regering van Bakili Muluzi richt een commissie op om vier politieke moorden van 1983 op te helderen.

Naam: Onderzoekscommissie met betrekking tot de Politieke Moorden in 1983 (1994)

Ingericht door: de regering.

Samenstelling: Voorzitter van de commissie is een rechter van het Hoogerechtshof. De commissie telt 14 leden.

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht de moorden op de voormalige ministers Aaron Gadama, Dick Matenje, Twaibu Sangala en de voormalige volksvertegenwoordiger David Chiwanga in mei 1983 te onderzoeken.

Resultaat: De commissie brengt in januari 1995 verslag uit van haar onderzoek. De vier genoemde politici zijn in mei 1983 door een *Special Operation Squad* om het leven gebracht. Zij hadden zich verzet tegen de benoeming van John Tembo als dienstdoend President tijdens Banda's afwezigheden. Het *Special Operation Squad* handelde op bevel van hogerhand. John Tembo was destijds minister van Staat en oom van de levensgezellin van Banda, Cecilia Kadzamira. Banda, Cecilia Kadzamira, John Tembo en hooggeplaatste politiefunctionarissen worden voor de moorden aangeklaagd. Het Openbaar Ministerie trekt de klacht tegen Cecilia Kadzamira echter in en Banda en zijn medebeklaagden worden later vrijgesproken.

Sri Lanka

Situatie: Vanaf midden 1985 tot 1995 zouden in Sri Lanka zo'n tienduizenden mensen verdwenen of buitengerechtelijk geëxecuteerd zijn. Slechts een klein aantal zaken maken het voorwerp uit van officieel onderzoek. Zo heeft de vorige regering reeds een aanvang gemaakt met de installatie van een presidentiële commissie met betrekking tot de verdwijningen vanaf 11 januari 1991. De overheid is echter niet happig om de verantwoordelijken voor de rechter te brengen.

In 1994 veroorzaken de verkiezingen een machtswissel. De Volksalliantie (*People's Alliance*) van Kumaratunga komt in de plaats van het 17-jaar oude regime van de Verenigde Nationale Partij (*United National Party*). De nieuwe politieke leidster Chandrika Bandaranaike Kumaratunga belooft werk te maken van de bevordering van de mensenrechten. Eind 1994 stelt de regering drie presidentiële commissies in om verdwijningen uit het verleden te onderzoeken.

Naam: Drie onderzoekscommissies met betrekking tot verdwijningen en buitengerechtelijke executies sinds 1 januari 1988 (1994-1997)

Ingericht door: de nieuwe regering

Samenstelling: Elke commissie is in principe samengesteld uit drie leden. De leden zijn advocaten, gewezen rechters van het Hooggerechtshof en universiteitsprofessoren. Een staatsadviseur verzamelt het bewijsmateriaal van de aangebrachte klachten voor elk van de commissies. De commissies stellen een onderzoeksteam aan.

Voorwerp: De drie commissies hebben eenzelfde mandaat, maar zijn bevoegd voor telkens een andere geografische regio. Het betreft: (1) de westelijke, de zuidelijke en de Sabaragamuwa-provincies; (2) de midden-, de

noordwestelijke, de noordmidden- en de Uva-provincies en (3) de noordelijke en de oostelijke provincies.

De commissies zijn belast met het onderzoek van de verdwijningen:

- tijdens het gewapend conflict tussen de regeringstroepen en het Volksbevrijdingsfront (de *Janatha Vimukhthi Peramuna, JVP*) dat plaats had in het zuiden in de periode gaande van midden 1987 tot 1990 en

- tijdens het gewapend treffen tussen regeringstroepen en de Tamil-Tijgers (de *Liberation Tigers of Tamil Eelam, LTTE*) dat plaats had in het noordoosten in de periode vanaf juni 1990.

Het onderzoek naar buitengerechtelijke executies wordt niet expliciet in het mandaat vermeld.

Bij de aanvang van hun werkzaamheden hechten de drie commissies er belang aan de bevolking door middel van bekendmaking in nationale kranten op de hoogte te brengen van hun opdrachten. Zij zien het als hun taak de volgende zaken te onderzoeken en erover te rapporteren:

- de mensen die tegen hun wil verplaatst of verdwenen zijn van hun verblijfplaats op een moment na 1 januari 1988;

- de informatie inzake het lot en de verblijfplaats van de personen die vermoedelijk naar elders zijn overgebracht of verdwenen;

- het geloofwaardig materiaal inzake verantwoordelijken voor deze overbrengingen en verdwijningen;

- de gerechtelijke stappen die tegen deze personen kunnen worden ondernomen;

- de maatregelen om dergelijke activiteiten in de toekomst te voorkomen;

- de bijstand aan de ouders, de echtgenoten of de personen ten laste van diegenen die overgeplaatst werden of verdwenen zijn.

De commissies zijn niet bevoegd de 690 onopgeloste verdwijningen te onderzoeken die dateren van de periode 1984-1987.

Verloop: De commissies starten hun werkzaamheden met de organisatie van hoorzittingen in januari 1995 en ontvangen binnen twee maanden informatie over 30.000 verdwijningen. Zij moeten in principe binnen de vier maanden na de aanvang van de onderzoeken verslag uitbrengen over

hun bevindingen. Elke commissie overhandigt in het najaar van '95 2 tussen-tijdse rapporten aan de President. Deze rapporten worden niet openbaar gemaakt.

De mandaten van de commissies worden echter herhaaldelijk verlengd tot einde september '96. De commissies kunnen uiteindelijk hun taak niet afronden: twee commissies slagen er niet in de helft van de getuigenissen te aanhoren. Omdat de strijdlusten nog steeds doorgaan, maken de onderzoeken slechts zeer traag voortgang.

De commissies kampen met tal van onduidelijkheden en beperkingen tijdens de uitvoering van hun opdracht. Deze problemen slaan op de inhoud van het mandaat, de procedure voor bijstand, de bescherming van getuigen (tegen o.m. doodsb bedreigingen en intimidaties door veiligheidsfunctionarissen), de samenhang met het werk van andere instanties belast met onderzoek naar verdwijningen, de financiële en logistieke middelen, de gerechtelijke stappen tegen de verantwoordelijken.

Resultaat: In september 1997 kondigt de overheid aan de eind- en tussenrapporten van de commissies bekend te maken en de aangeduide personen te vervolgen. De commissies overhandigden hun rapporten bij het begin van die maand aan de overheid. Daarenboven stelt President Kumaratunga de oprichting van nog meer commissies in het vooruitzicht voor aanklachten die niet door de drie commissies zijn onderzocht.

Haiti

Situatie: Jean-Bertrand Aristide wint de eerste democratische verkiezingen in 1990. Na een eerste mislukte poging tot kidnapping van de verkozen President organiseert generaal Raoul Cédras in september 1991 een staatsgreep. President Aristide ontvlucht het land richting Venezuela. De tegenstanders van het de facto regime van Raul Cédras zijn het slachtoffer van systematische en ernstige mensenrechtenschendingen. Veel Haïtianen duiken onder, trachten asiel te verkrijgen bij de buitenlandse ambassades of vluchten met een boot. De wettige President Aristide herneemt zijn functie op

15 oktober 1994.

Naam: Nationale Commissie voor Waarheid en Gerechtigheid (*Commission Nationale de Vérité et de Justice, CNJV*) (1994-1996)

Ingericht door: de President Aristide

Samenstelling: De commissie wordt geleid door de Haïtiaanse sociologe Françoise Boucard. Verder telt de commissie drie Haïtianen en drie buitenlanders (afkomstig van Senegal, Jamaica en Grenade/Barbados). Voor de samenstelling is er nauwe samenwerking met de VN en de Organisatie voor Amerikaanse Staten (OAS). Vijftig Haïtiaanse en buitenlandse onderzoekers verzamelen de getuigenissen.

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht 'in het algemeen de waarheid vaststellen met betrekking tot de ernstigste mensenrechtenschendingen gepleegd tussen 30 september 1991 en 15 oktober 1994 - d.i. de periode van het militair bewind van Raul Cédras - in het land en daarbuiten en een bijdrage leveren aan de verzoening van alle Haïtianen (+ schadeloosstelling), behoudens de rechtsmiddelen die als gevolg van dergelijke schendingen moeten worden gehanteerd'. Daarenboven analyseert de commissie een aantal ernstige mensenrechtenschendingen gepleegd door staatsagenten of door de staat gesteunde groeperingen vanaf het vertrek van Jean-Claude Duvalier tot de staatsgreep van Cédras op 30 september 1991.

Het gaat om de schendingen gepleegd door agenten van de Haïtiaanse staat, paramilitaire groeperingen en illegale private groeperingen onder bescherming van de staat of handelend met diens toelating. Bijzondere aandacht gaat uit naar misdaden tegen de mensheid en seksuele geweldpleging. De commissie is uitgenodigd om verantwoordelijken te identificeren en aanbevelingen te doen inzake juridische, politieke en administratieve maatregelen. Het betreft o.m. adviezen inzake schadevergoeding en met betrekking tot maatregelen ter voorkoming van onwettige organisaties.

Verloop: Reeds van bij de aanvang van haar werkzaamheden en gedurende de ganse werkingsperiode heeft de commissie af te rekenen met gebrek aan middelen, wanorganisatie en veiligheidsproblemen. Toch geniet de commissie welgekomen steun van allerhande Haïtiaanse mensenrechten-

en basisorganisaties, en van tal van internationale instanties waaronder de Internationale Civiele Waarnemingsmissie van de OAS en de VN voor Haïti (*MICIVIH*, steun op het vlak van opgravingen waar vermoedelijke slachtoffers van mensenrechtenschendingen begraven zijn), het VN-Centrum voor de Mensenrechten, het Canadese *Centre International des Droits de la Personne et du Développement Démocratique (CIDPDD)*, steun bij de verzameling van getuigenissen in het buitenland). De commissie ontvangt bijdragen van tal van Westerse overheden (Canada, Zwitserland, de Europese Unie).

Resultaat: De commissie maakt haar rapport in het voorjaar van 1996 over aan de toenmalige President Aristide. Alhoewel de overheid de aanbevelingen in beginsel aanvaardt, verloopt de opvolging ervan allesbehalve vlot. De aanbevelingen worden vrijgegeven en het rapport zelf wordt pas maanden later in beperkte mate - in tegenstelling tot de eerder beloofde brede bekendmaking - verspreid. Het 1.200 pagina's tellende rapport draagt de titel '*Si m pa rele*' ('Als ik het niet uitschreeuw') en verschijnt uitsluitend in het Frans en niet in het Creools. Het beschrijft op een gedetailleerde manier de schendingen die militairen en paramilitairen hebben gepleegd ten aanzien van 8.650 mensen. Het betreft zo'n 333 verdwijningen, 576 buitengerechtelijke executies, 439 pogingen tot dergelijke executies en 83 verkrachtingen.

De commissie baseert zich op 5.450 getuigenissen - waaronder ook die van vluchtelingen in Canada bv. - aangaande 19.891 schendingen. De namen van de verantwoordelijken voor de gewelddaden zijn opgenomen in een niet-gepubliceerde bijlage; de namen van de slachtoffers worden wel bekendgemaakt. De commissie stelt voor de lijst met de namen van verantwoordelijken te overhandigen aan de betrokken gerechtelijke instanties.

Bij de oprichting van de commissie werd gedacht aan de opvolging van het rapport door een aantal instituten. Een instituut zou instaan voor de verzoening tussen Haïtianen, de individuele regeling (verder onderzoek, schadevergoeding) ten behoeve van slachtoffers, een educatieve campagne. Een ander instituut zou belast worden met de verzameling en het beheer van documenten en dossiers.

Aanbevelingen van het rapport hebben betrekking op het vervolgen van de aangeduide verdachten, de hervorming van het juridische bestel, de schadevergoeding aan slachtoffers en de gewelddaden ten aanzien van vrouwen. De opvolger van President Aristide, Préval, doet weinig moeite om gevolg te

geven aan het rapport van de commissie. Halverwege 1996 maakt de minister van Justitie bekend dat zowel het Bureau van de Beschermers van Burgers als het comité voor de opvolging van de aanbevelingen van de commissie lijden onder het gebrek aan personeel en financiële middelen.

In 1997 kondigt de President uiteindelijk de oprichting van een opvolgingscomité aan. Het Bureau voor Procedure en Opvolging met aan het hoofd Léonard Fabien functioneert vanaf begin 1998. Het heeft als belangrijkste taak slachtoffers te begeleiden in de opeising van schadevergoeding.

Zuid-Afrika

Situatie: Ter gelegenheid van de aanstelling van Mandela tot President op 10 mei 1994 zet het kersverse staatshoofd meteen de toon van zijn beleid: d.i. het streven naar nationale verzoening. De Commissie voor Waarheid en Verzoening, waarvan de oprichting in juni 1994 aangekondigd wordt, speelt een cruciale rol in het bereiken van die nationale verzoening. De doelstelling van de commissie is tweevoudig: (1) enerzijds onderzoeken doen naar de mensenrechtenschendingen en politieke misdaden uit het apartheidsverleden en (2) anderzijds onder bepaalde voorwaarden amnestie verlenen aan daders en schadevergoeding toekennen aan slachtoffers. De commissie volgt op een reeks van initiatieven die zowel de Zuid-Afrikaanse overheid en als het ANC in het verleden reeds ondernamen met betrekking tot het onderzoek van specifieke gewelddadige gebeurtenissen.

Naam: Commissie voor Waarheid en Verzoening (*Commission for Truth and Reconciliation*) (1995-1998)

Ingericht door: het parlement in de *Promotion of National Unity and Reconciliation Act* van 1994. Deze beslissing is genomen na een uitgebreid parlementair debat waarin de onderwerpen zoals de oprichtingstekst en het proces voor de aanduiding van de commissieleden aan bod kwamen. Van meetaf aan wordt

de instelling in de openbaarheid gebracht.

Samenstelling: Het panel bestaat uit zeventien leden die benoemd zijn door de President. Het betreft voornamelijk mensenrechtenactivisten uit kerkelijke, medische en juridische middens zonder politieke banden. Toch is er een 'vertegenwoordiging van de extreem rechtse Conservatieve Partij' om ook het vertrouwen van deze achterban in de commissie aan te zwengelen. Voorzitter is Mgr. Desmond Tutu. De samenstelling weerspiegelt een evenwichtige vertegenwoordiging van de bevolking: 10 mannen en 7 vrouwen; waaronder 7 zwarten, 6 blanken, 2 leden van gemengd ras en 2 van Indische afkomst.

Er zijn drie comité's: een inzake mensenrechtenschendingen, een inzake amnestie, een inzake vergoeding en rehabilitatie. Ook al heeft de Waarheids- en Verzoeningscommissie haar finaal rapport klaar, het comité inzake amnestieaanvragen zal zeker nog tot halverwege '99 doorwerken. Totnogtoe ontving het comité 7.000 aanvragen, wees het er 5.000 af en zijn er 150 toegekend. Heel geregeld wordt de vraag naar een algehele amnestie echter herhaald.

Voorwerp: De commissie doet onderzoek naar ernstige mensenrechtenschendingen in de periode 1960 tussen 1994, of nog: tussen het bloedbad in Sharpeville en de inauguratie van President Mandela. Het gaat om schendingen begaan door staatsfunctionarissen, politieke organisaties of door individuen met een politiek motief. De commissie buigt zich o.m. over de dood van Steve Biko (1977), de moord op Chris Hani (1993), de slachting in Boipatong (1992) en de schendingen van de mensenrechten in ANC-kampen in de jaren '70 en '80.

Onder bepaalde voorwaarden kan voor politieke handelingen amnestie worden verleend, waarbij 'volledige openheid van zaken' over de misdrijven wordt gegeven. Wanneer echter geen amnestie wordt aangevraagd, kan een strafrechtelijke vervolging volgen. Schadevergoeding kan aan de slachtoffers worden toegekend.

Verloop: De openbare hoorzittingen hebben een aanvang genomen in april 1996. Ondertussen verlengt de President de termijn voor misdrijven die in aanmerking kunnen komen voor amnestie: hij probeert zo ook de blanke rechtse partijen bij het verzoeningsproces te betrekken. Gesprekken

tussen de politieke leiders van Kwazulu Natal en de President beogen een algemene amnestie voor deze provincie.

Resultaat: Eind oktober 1998 wordt het lang verwachte rapport ondanks de tegenkantingen van P.W. Botha, F.W. De Klerk, maar ook vanwege het ANC, openbaar gemaakt. Het parlement zal de conclusies en aanbevelingen van het rapport verder opvolgen. Het rapport duidt schuldingen aan tussen alle partijen. De staatsveiligheid onder P.W. Botha heeft een cruciale rol gespeeld in het instandhouden van het apartheidsregime. Ook de Inkatha Vrijheidspartij wordt in het rapport zwaar aangepakt met betrekking tot de collaboratie met het apartheidsregime. Het ANC is verantwoordelijk voor de grove mensenrechtenschendingen in de gevangenenkampen van het ANC in de jaren '70 en '80. Alhoewel algemeen aanvaard wordt dat het rapport allesbehalve volledig is, draagt de inhoud de erkenning weg van alle maatschappelijke actoren.

Guatemala

Situatie: Guatemala kent een woelige politieke geschiedenis waarin de militairen en niet onaanzienlijke rol gespeeld hebben. In december 1996 komt een einde aan een 36-jaar lang durend gewapend conflict. De overeenkomsten die de strijdende partijen met name het regeringsleger en de *Unidad Revolucionaria Nacional Guatemalteca (URNG)* tijdens voorafgaandelijke onderhandelingen bereikten, worden van dan af ook van kracht. Een van die overeenkomsten betreft een geheel van initiatieven op het vlak van de mensenrechten. De oprichting van de Commissie ter Opheldering is daar een van.

Naam: Commissie ter Opheldering van de Geschiedenis van de Mensenrechtenschendingen en de Gewelddaden waaronder het Gualtemalteekse Volk heeft geleden (1994-7).

Voorwerp: De commissie heeft de opdracht klaarheid te brengen over het interne gewapende conflict en meer bepaald de mensenrechtenschendingen te onderzoeken die de Gualtemalteekse veiligheidstroepen, daar-

mee verwante instanties of particulieren met goedkeuring van de staat pleegden. De onderzochte periode loopt van 1960 wanneer de pas gevormde oppositiegroepen hun activiteiten starten tot december 1996 wanneer de Guatemalteekse overheid en de gewapende oppositie vrede sluiten.

De commissie heeft vervolgens de opdracht hierover verslag uit te brengen en aanbevelingen te formuleren om de herinnering aan de slachtoffers levendig te houden, het respect van de mensenrechten te bevorderen en het democratisch proces te versterken. Het mandaat van de commissie heeft een aantal substantiële beperkingen: de commissie kan de verantwoordelijken voor de schendingen niet aanduiden en haar werk kan geen gerechtelijke gevolgen hebben.

Verloop: De commissie krijgt aanvankelijk 6 maanden - zij het met mogelijkheid van verlenging voor dezelfde periode - om haar klus te klaren. Omdat de strijdende partijen pas vrede bereiken in 1996 kan de eerder gesloten overeenkomst inzake de Commissie tot Opheldering slechts vanaf dan opgestart worden. Het begin van de werkzaamheden dateert pas van september 1997, maar ook dan blijven allerhande hindernissen het werk van de commissie bemoeilijken. In tegenstelling tot het URNG geeft het leger slechts informatie van algemene aard vrij waardoor de commissie niet of moeizaam de gebeurtenissen kan reconstrueren. Bovendien weigeren slachtoffers soms hun medewerking daar zij vrezen vervolgens niet meer voor de rechter te kunnen procederen.

Wanneer het parlement in december 1996 de Wet inzake Nationale Verzoening aanneemt, vrezen mensenrechtenorganisaties dat tal van mensenrechtenschendingen ongestraft zullen blijven. Amnesty International slaagt erin om de vervolging te vrijwaren van schendingen zoals gedwongen verdwijning, marteling en volkerenmoord.

Resultaat: Het rapport van de commissie wordt tegen het einde van '98 verwacht. De maatregelen van schadevergoeding van de slachtoffers worden uitgesteld tot het moment dat de commissie haar aanbevelingen kenbaar heeft gemaakt.

BESLUIT

Er is een opmerkelijk onevenwicht in het aantal waarheidscommissies die de laatste decennia op de verschillende continenten zijn georganiseerd. Dit onevenwicht kan slechts gedeeltelijk verklaard worden door het feit dat op een aantal continenten meer gewapende conflicten voorkomen dan op andere. Afrika bijt de spits af met 19 commissies. Vooral Zuid- en Zuidelijk Afrika nemen een belangrijke plaats in. Niet ver daarna volgt Zuid- en Centraal-Amerika met 14 commissies. Achteraan bengelen Azië (met 5 commissies) en Europa (met 4 commissies).

Alhoewel de oprichting van een waarheidscommissie traditioneel behoort tot het geheel van maatregelen waartoe voormalige tegenstanders - regering en rebellen - besluiten in een vredesproces, komt het merendeel van de commissies tot stand bij eenzijdige overheidsbeslissing. Het gaat dan vooral om een optreden van het staatshoofd of de regering en slechts in mindere mate van het wetgevend orgaan.

Niet alle waarheidscommissies hanteren een even grote transparantie bij hun functionering en een even wijde bekendmaking van hun activiteiten. Sommige commissies (zoals de Zuid-Afrikaanse Commissie voor Waarheid en Verzoening) gaan daarin zeer ver: parlementair debat bij de oprichting van de commissie, publieke hoorzittingen, uitnodiging om getuigenissen af te leggen aan het adres van slachtoffers en daders, bekendmaking van de identiteit van slachtoffers en van daders, ruime bekendmaking en verspreiding van het rapport van de commissie, enz. In andere gevallen (bv. de Chilense Nationale Commissie voor Waarheid en Verzoening) lijkt een meer vertrouwelijke aanpak aangewezen. Een en ander is afhankelijk van het belang van de waarheidscommissie voor de verzoening van de verschillende maatschappelijke sectoren en de vestiging van een democratie dan wel voor het herstel van het geloof in de democratische instellingen en de legitimiteit van diverse overheidsorganen.

In deze tweedelige brochure is vooral nagegaan welke rol waarheidscommissies spelen in de zoektocht naar de waarheid over bepaalde wandaden in het verleden. De rechtzetting van deze daden voor de rechter is slechts zijdelings besproken. Toch moeten we vaststellen dat slechts weinig commis-

sies aanleiding hebben gegeven tot procesvoering en veroordelingen. In veel gevallen is het werk van de waarheidscommissie zelfs gevolgd door een expliciete amnestiemaatregel vanwege de overheid - zij het dat die niet in alle gevallen automatisch is verleend (cfr. Zuid-Afrika).

Ook al komt het werk van een behoorlijk functionerende waarheidscommissie tegemoet aan bepaalde aspecten van rechtvaardigheid, toch mag een waarheidscommissie niet als alles-zaligmakend-substituut worden begrepen. De opdrachten van bestaande instanties (rechtscolleges) en nieuw op te richten diensten (zoals voor de uitbetaling van schadevergoeding aan de slachtoffers of voor de archivering van het verzamelde documentatiemateriaal) blijven te vervullen.

BIBLIOGRAFIE

ARTIKELEN

A Korean chance : North Korea's apology to the South presents an opportunity to be grabbed. In: *The Economist*, Vol. 342, No. 7998, 04 January 1997, p. 14. IPIS: 3337

La Conference Internationale de La Haye. Le Rwanda dans son contexte regional. Droits de la personne, reconciliation et rehabilitation. No 178, Octobre 1994, 88 p. IPIS: 2911

Le drame des disparus en Argentine. In: *La documentation catholique*, Vol. 65, No. 17, 02 Oct. 1983, pp. 901-911. IPIS: 13753

South Africa. The ambiguities of amnesty. In: *The Economist*, Vol. 342, No. 7999, 11 January 1997, pp. 44-45. IPIS: 3322

ADAM, H. Trading justice for truth. In: *The World Today*, Vol. 54, No. 1, January 1998, pp. 11-13. IPIS: 22958

ALDEN, C. Political violence in Mozambique. Past, present and future. In: *Terrorism and political violence*, Vol. 8, No. 4, Winter 1996, pp. 40-57. IPIS: 20963

ANDRIAMIRADO, S. Laurence Ndadaye. Il faut punir les assassins! In: *Jeune Afrique*, Vol. 37, No. 1879, 8 Jan. 1997, p. 23. IPIS: 3499

ANSTEE, M. Angola: a tragedy not to be forgotten. In: *The World Today*, Vol. 52, No. 7, July 1996, 190-191. IPIS: 2029

BARANYI, S.; LOUGHNA, S. Guatemala at the crossroads. In: *Jane's Intelligence Review*, Vol. 7, No. 10, Oct. 1995, pp. 472-477. IPIS: 34731

BEHR, M. Living in the fault lines. In: *Security Dialogue*, Vol. 28, No. 1, March 1997, pp. 115-122. IPIS: 20042

BERGER, P. Vermittlungsprozesse bei Wertekonflikten. Eine Prinzipienskizze. In: *Internationale Politik*, Vol. 51, No. 12, December 1996, pp. 55-60. IPIS: 20182

BRONKHORST, D., Naming Names. In: *Netherlands Quarterly of Human Rights*, Vol. 16, No. 4 December 1998, pp. 457-474. IPIS: 37539

CONSTABLE, P. A fresh start for Haiti? In: *Current History*, Vol. 95, No. 598, Feb. 1996, pp. 65-69. IPIS: 143

ELEGANT, S. Japan and Asia. Memory and apathy. In: *Far Eastern Economic Review*, Vol. 158, No. 34, 24 Aug. 1995, pp. 36-41. IPIS: 34456

ELKAIM, M. The Israeli-Palestinian couple. From confrontation to joint construction. In: *Palestine-Israel Journal*, No. 4, Autumn 1994, pp. 29-33. IPIS: 33093

HANDLEY, A.; HERBST, J. South Africa. The perils of normalcy. In: *Current History*, Vol. 96, No. 610, May 1997, pp. 222-226. IPIS: 20981

HAYNER, P. Fifteen Truth Commissions - 1974-1994. A comparative study. In: *Human Rights Quarterly*, Vol. 16, No. 4, pp. 597-655.

HAYNER, P. Commissioning the truth. Further research questions. In: *Third World Quarterly*, Vol. 17, No. 1, March 1996, pp. 19-30. IPIS: 643

HEDER, S. Cambodia's democratic transition to neoauthoritarianism. In: *Current History*, Vol. 94, No. 596, Dec. 1995, pp. 425-429. IPIS: 35610

HEITMAN, H. South Africa. The challenge of restructuring. 1996, p. 51. IPIS: 423

HENCKAERTS, J. Het verleden verwerken na een gewapend conflict. Ge-rechtigheid, waarheid, verzoening. In: *Zoeklicht*, Vol. 5, No. 16, September 1996, pp. 4-9. IPIS: 2433

HOLIDAY, D. Guatemala's long road to peace. In: *Current History*, Vol. 96, No. 607, February 1997, pp. 68-74. IPIS: 2035

KAYE, L. Diplomacy. politics of penitence. In: *Far Eastern Economic Re-view*, Vol. 158, No. 27, 06 July 1995, pp. 22-23. IPIS: 34151

MAKINDA, S. Revisiting Rwanda. reconciliation postponed. In: *The World Today*, Vol. 52, No. 5, May 1996, pp. 125-128. IPIS: 892

MBUGULIZE, E. Nationale verzoening en wederopbouw. Vol. 14, No. 5, Nov. 1995, pp. 36-37. IPIS: 708

MCBETH, J.; LIOE, F. Indonesia. Clement times. In: *Far Eastern Economic Review*, Vol. 158, No. 34, 24 Aug. 1995, pp. 20-21. IPIS: 34459

MCCLELLAND, W. Conflict and reconciliation. In: DUNN, E. (Ed.) *Alternatives to war and violence. a search*. London, James Clarke and Co, 1963, pp. 32-39. IPIS: 201774

MISSER, F. Will the king return? In: *New African*, No. 350, March 1997, p. 22. IPIS: 20531

MOKONE, O. Botswana: the Vlakplaas scandal. In: *New African*, No. 350, March 1997, p. 21. IPIS: 20530

MOORE, P. Potential shortfalls of the Dayton agreement. In: *Transition*, Vol. 2, No. 2, 26 Jan. 1996, pp. 37-39. IPIS: 35867

PARLEVLIE, M. Considering Truth. Dealing with a Legacy of Gross Human Rights Violations. In: *Netherlands Quarterly for Human Rights*, Vol. 16, No. 2 June 1998, pp. 141-174. IPIS: 36392

PHAL, K. The lessons of the UNTAC experience and the ongoing responsibilities of the International Community for Peacebuilding and Development in Cambodia. In: *Pacific review*, Vol. 7, No. 2, October-November 1995, pp. 129-134. IPIS: 21587

POND, E. A historic reconciliation with Poland. In: *Transition*, Vol. 2, No. 3, 09 Feb. 1996, pp. 9-11. IPIS: 61

SABBAT-SWIDLICKA, A. Polish-German relations. Turning borders into bridges. In: *Report on Eastern Europe*, Vol. 1, No. 20, 18 May 1990, pp. 34-38. IPIS: 20861

SAUER, T. Actie-reactie-genocide. Straffen en verzoening in de internatio-nale politiek. In: *CVV Cahier*, Vol. 15, No. 2, 2nd Quarter 1997, 47 p. IPIS: 23167

SCHMIDT, F. Strategic reconciliation in Kosovo. In: *Transition*, Vol. 1, No. 15, 25 Aug. 1995, pp. 17-20. IPIS: 34443

SEDERBERG, P. Conciliation as counter-terrorist strategy. In: *Journal of peace research*, Vol. 32, No. 3, Aug. 1995, pp. 295-312. IPIS: 34480

SHARP, J. Doing better on Bosnia. Protect rights, enforce the law. In: *The world today*, Vol. 53, No. 2, February 1997, pp. 37-39. IPIS: 20059

SHIKAKI, K. The peace process, national reconstruction, and the transition to democracy in Palestine. In: *Journal of Palestine studies*, Vol. 25, No. 2, Winter 1996, pp. 5-20. IPIS: 807

SHONHOLTZ, R. The mediating future. July 1997, pp. 139-150. IPIS: 22149

SIPHO SISO, G. South Africa. Safety valve or tinderbox? In: *New African*, No. 343, July-August 1996, p. 21. IPIS: 1933

SMITH, C. Japan. Sort of sorry. In: *Far Eastern Economic Review*, Vol. 158, No. 25, 22 June 1995, p. 21. IPIS: 34034

SMITH, D. From truth to reconciliation? In: *Security Dialogue*, Vol. 28, No.

- 1, March 1997, pp. 113-114. IPIS: 20041
- SOMERVILLE, K. Angola: bleak outlook. In: *New African*, No. 350, March 1997, pp. 26. IPIS: 20535
- SOMERVILLE, K. Angola. Demobilisation stumbles. In: *New African*, No. 339, March 1996, pp. 26. IPIS: 242
- SZABO, M. Romania-Hungary. Historic reconciliation awakens old disputes. In: *Transition*, Vol. 2, No. 5, 8 March 1996, pp. 46-51. IPIS: 255
- TADJBAKHSI, S. National reconciliation. The imperfect whim. In: *Central Asian Survey*, Vol. 15, No. 3/4, December 1996, pp. 325-348. IPIS: 2597
- THORNTON, E. Japan. Final mea culpa? In: *Far Eastern Economic Review*, Vol. 158, No. 34, 24 Aug. 1995, pp. 18. IPIS: 34458
- VAN DER HEL, M. VN-mensenrechtenmissie in Guatemala heeft beperkt mandaat. In: *Internationale Samenwerking*, Vol. 12, No. 3, March 1997, pp. 10-12. IPIS: 21032
- VAN DER KROEF, J. The United States and Vietnam. The imperatives of reconciliation. In: *Current Research on Peace and Violence*, Vol. 10, No. 1, 1989, pp. 1-14. IPIS: 26050
- VERNET, H. Afrique du Sud. Mandela n'est plus indispensable. In: *Jeune Afrique*, Vol. 36, No. 1858-1859, 14 August 1996, pp. 56-59. IPIS: 1427
- VERNET, H. Afrique du Sud. Toute vérité n'est pas bonne à dire. In: *Jeune Afrique*, Vol. 36, No. 1861, 4-10 septembre 1996, pp. 36-37. IPIS: 1840

BOEKEN

- Conflicten in Afrika. Crisisanalyse en preventiemogelijkheden. De internationale gemeenschap en haar verantwoordelijkheden. Leuven/Brussel/Brussel/Brussel, Van Halewyck/Artsen Zonder Grenzen/Koning Boudewijnstichting/GRIP, 1997. (GRIP publicaties, 215-217). 291 p. IPIS: 225626
- El Salvador agreements. The path to peace. New York, UN, 1992. 148 p. IPIS: 225102
- Jerusalem. Visions of reconciliation, an Israeli-palestinian dialogue. Geneva, United Nations Department of Public Information, Dec. 1993. 146 p. IPIS: 224052
- Revista IIDH. Costa Rica, Instituto Interamericano de Derechos Humanos,

1996. (Revista, No. 24). 523 p. IPIS: 226177
- Synthese du rapport de la commission vérité et réconciliation. Santiago, Commission Chilienne des Droits de l'Homme, 1992. 167 p. IPIS: 225101
- The United Nations and El Salvador 1990-1995. New York, UN Department of Public Information, 1995. (The United Nations Blue Books Series, No. 4). 611 p. IPIS: 224580
- The United Nations and the independence of Eritrea. New York, United Nations Department of Public Information, 1996. (The United Nations Blue Books Series, Vol. 12). 275 p. IPIS: 225491
- ASMAL, K.; ASMAL, L.; SURESH ROBERTS, R. Reconciliation through truth. A reckoning of apartheid's criminal governance. 2nd ed. New York, St. Martin's Press, 1997. 231 p. IPIS: 226239
- BRONKHORST, D. Truth and reconciliation. Obstacles and opportunities for human rights. Amsterdam, Amnesty International, 1995. 173 p. IPIS: 225836
- BURUMA, I. Het loon van de schuld. Herinneringen aan de oorlog in Duitsland en Japan. Antwerpen, Uitgeverij Atlas, 1994. 319 p. IPIS: 224784
- COLLINGS, D. (Ed.) Peace for Lebanon? From war to reconstruction. London, Lynne Rienner, 1994. 338 p. IPIS: 224750
- CRANNA, M.; (Ed.) BHINDA, N.; BURKE, A.; MACDONALD, G.; ROBINSON, I.; SHALITA, N.; SHAVE, D.; VINCENT, S.; QUINN, G. The true cost of conflict. London, Earthscan, 1994. 208 p. IPIS: 224442
- FRIES, H.; VALESKE, U. (Eds.) Versöhnung. Gestalten, Seiten, Modelle. Frankfurt am Main, Josef Knecht, 1975. 315 p. IPIS: 203552
- GARCIA, E. War and peacemaking. Essays on conflicts and change. Quezon City, Claretian publications, 1994. 209 p. IPIS: 203845
- GONG, G. (Ed.) Remembering and forgetting. The legacy of war and peace in East Asia. Washington D.C., The Center for Strategic and International Studies, 1996. (Significant Issues Series). 123 p. IPIS: 226156
- HUME, C. Ending Mozambique's war: the role of mediation and good offices. Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1994. 162 p. IPIS: 225489
- KEOGH, D.; HALTZEL, M. (Eds.) Northern Ireland and the politics of reconciliation. New York, Cambridge University Press, 1993. 267 p. IPIS: 225166

LAMOTE, G. (Ed.) Rwanda, bouwstenen voor de toekomst. Brussel, Komkom/ACT, Dec 1994. 119p. IPIS: 224389

LEDERACH, J. Building Peace. Sustainable reconciliation in divided societies. Washington D.C., United States Institute of Peace, 1997. 197 p. IPIS: 226082

LICKLIDER, R. (Ed.) Stopping the killing. How civil wars end. New York, New York University press, 1993. 354 p. IPIS: 225063

LYONS, T.; SAMATAR, A. Somalia. State collapse, multilateral intervention, and strategies for political reconstruction. Washington D.C., Brookings Institution, 1995. (Brookings Occasional papers). 99 p. IPIS: 224787

MOHAMED-ABDI, M.; (Ed.) BERNARD, P. (Ed.) Pour une culture de la paix en Somalie. s.l., Association Européenne des Etudes Somaliennes, 1997. 393 p. IPIS: 225755

OSLER HAMPSON, F. Nurturing peace: why peace settlements succeed or fail. Washington D.C., United States Institute of Peace Press, 1996. 287 p. IPIS: 225490

STEVENS, W.J. Uitdagingen voor Latijns-Amerika. Op de drempel van het derde millenium. Leuven, Garant, 1997, 320 p. IPIS: 225611

VAN IERSEL, F. (Red.) Religie, geweld, verzoening. Baarn, Gooi en Sticht, 1996. 224 p. IPIS: 225513

WILLIAMS, P.; WALTER, K. Militarization and demilitarization in El Salvador's transition to democracy. Pittsburgh, University of Pittsburgh Press, 1997. (PITT Latin American Series). 244 p. IPIS: 226290

BROCHURES

ARMON, J.; (Ed.) HENDRICKSON, D.; (Ed.) VINES, A. (Ed.) The Mozambican peace process in perspective. London, Conciliation Resources, 1998. 104 p. IPIS: 24653

JACQUES, A.; ZOLLER, A. Impunité et pardon. Le pardon a besoin de justice. Procédures internationales tribunaux internationaux. Transcription des exposés et du débat, communiqué de presse, articles. Lausanne, Pax Christi, 1996. 32 p. IPIS: 3289

KOEGELENBERG, R. South Africa. Democratization and transformation. Uppsala, Life & Peace Institute, 1996. (Disarmament, debt and development

series, No. 7). 40 p.. IPIS: 21826

KRAUTHAMER, K.; DE KEERSMAEKER, G. Lustration Laws in Central and Eastern Europe. Praha, Helsinki Citizen's Assembly, 1993, 118 p.

VANDEGINSTE, S. A Truth and Reconciliation Approach to the Genocide and Crimes against Humanity in Rwanda, Antwerpen, Institute of Development Policy and Management (University of Antwerp), 1998, (Working Papers 1), 64 p.

DOCUMENTEN

Burundi. Rapport de la commission nationale chargée d'étudier la question de l'unité nationale. s.l., April 1989. 165 p. IPIS: 771

Report of the European Conference. conflict, development and military intervention. the role, position and experience of NGOs. Brussel, NGDO-EU Liaison Committee, 1994. 63 p. IPIS: 32833

Supplement to an agenda for peace. Position paper of the Secretary-General on the occasion of the fiftieth anniversary of the United Nations. New York, UN General Assembly, Security Council, 03 Jan. 1995. 24 p. IPIS: 33144

Training conflictoplossing voor kerkelijke vertegenwoordigers van Servië, Kroatië en Bosnië-Herzegovina. Washington D.C., Center for Strategic and International Studies, 14 February 1996. s.p. IPIS: 21237

LUMSDEN, M. War and social reconstruction, Vietnam and other nightmares. Bergen, University of Bergen Institutes of Sociology and Psychology, 1968. 15 p. IPIS: 11917

VOLF, M. False memories, injustice, and reconciliation. A challenge for the church's thinking about peace after the cold war. s.l., 6 August 1995. s.p. IPIS: 22707